

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання

Форма навчання заочна

Кафедра міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

_____ А. АРТЕМЕНКО

«_____» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Науково-технологічні фактори економічної діяльності ТНК»

зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини

освітня програма «Міжнародний бізнес»

ступеня бакалавра

Виконавець роботи Вельшинський Дмитро Ігорович

(підпис, дата)

Науковий керівник к. е. н., доцент Пожар Артем Анатолійович

(підпис, дата)

Рецензент Назаренко Станіслав Миколайович

Полтава 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження факторів економічної діяльності ТНК	6
1.1. Поняття та сутність науково-технологічних факторів економічної діяльності ТНК.....	6
1.2. Науково-технологічні фактори в загальній системі розвитку ТНК.....	16
Висновки до розділу 1.....	24
Розділ 2. Реалізація науково-технологічного потенціалу ТНК в умовах глобалізації.....	27
2.1. Аналіз факторів техноглобалізації як новітнього світогосподарського феномену.....	27
2.2. Сучасні тенденції розвитку науково-технологічної діяльності ТНК.....	35
Висновки до розділу 2.....	46
Розділ 3. Стратегія використання науково-технологічних чинників експортно-орієнтованих корпорацій в Україні.....	49
3.1. Сучасні тенденції використання науково-технологічних чинників українськими експортно-орієнтованими підприємствами.....	49
3.2. Шляхи нарощування інноваційного потенціалу та можливості його реалізації в міжнародній діяльності вітчизняних компаній.....	61
Висновки до розділу 3.....	70
Висновки.....	73
Перелік інформаційних джерел.....	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному глобалізованому світі транснаціональні корпорації (ТНК) відіграють ключову роль у економічній діяльності. Вони є потужними гравцями, які мають значний вплив на національні економіки та глобальні економічні процеси. Перш за все це пов'язано з тим, що на сучасному міжнародному ринку неможливо створити успішну та конкурентоспроможну компанію без використання технологічних чинників та збільшення інноваційних зусиль компанії. Технологічні чинники визначають можливість підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємства, впливають на всі сфери його діяльності. Розуміння науково-технологічних факторів, що впливають на економічну діяльність ТНК, є ключовим для розвитку стратегій управління, підвищення конкурентоспроможності та сталого розвитку.

Питання впровадження інновацій стало критично важливим для ТНК в умовах глобальної конкуренції. Особливу увагу в транснаціональних корпораціях приділяють процесу прийняття рішень, який із плином часу все більше стає пов'язаним з інноваціями. Стає все більш популярним використання «відкритих» інновацій, які припускають застосування не тільки внутрішніх, але і зовнішніх джерел інновацій, якими можуть бути як спільні проєкти з іншими компаніями, так і різні канали «зворотного зв'язку» з клієнтами та будь-якими іншими зацікавленими у розвитку певної ідеї або технології особами. Активними користувачами та водночас і рушіями цього процесу виступають ТНК у сфері інформаційних технологій, які не тільки активно використовують інноваційні технології, але й продають їх іншим.

Проблема впливу науково-технологічних факторів на економічну діяльність ТНК розглядається та досліджується вже досить давно, є велика кількість досліджень теоретичного та практичного спрямування (Амоша О. І. [2], Антонюк Л. Л. [3], Василенко В. О. [7], Гриньов А. В. [11], Друкер П. [13], Коллінз Д. [18], Крістенсен К. [19], Портер М. [23], Сміт А. [27], Шумпетер Й. [32],

Якубовський С. О. [34] та ін.). На основі думок науковців визначено, що науково-технологічні фактори надають ТНК можливість створити більш якісну продукцію, зменшити витрати на виробництво, вдосконалити асортимент, а також ефективніше організувати виробництво й управління. Однак питання щодо впливу інноваційного розвитку на економічну діяльність потребують більш повних та системних досліджень.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження науково-технологічних факторів, що впливають на економічну діяльність ТНК. Робота спрямована на виявлення основних аспектів, які впливають на конкурентоспроможність, інноваційність та сталість ТНК у глобальному контексті. Відповідно до визначеної мети, у кваліфікаційній роботі поставлено наступні **завдання**:

- розглянути поняття та сутність науково-технологічних факторів економічної діяльності ТНК;
- охарактеризувати роль науково-технологічних факторів в загальній системі розвитку ТНК;
- здійснити аналіз факторів техноглобалізації як новітнього світогосподарського феномену;
- дослідити сучасні тенденції розвитку науково-технологічної діяльності ТНК;
- проаналізувати сучасні тенденції використання науково-технологічних чинників українськими експортно-орієнтованими підприємствами;
- визначити шляхи нарощування інноваційного потенціалу та можливості його реалізації в міжнародній діяльності вітчизняних компаній

Об'єктом дослідження є науково-технологічні фактори економічної діяльності транснаціональних корпорацій. У цьому контексті досліджуються процеси інновацій, технологічного розвитку, наукових досліджень, трансферу знань та інших аспектів, що впливають на діяльність ТНК.

Предмет дослідження є взаємодія науково-технологічних факторів та економічної діяльності ТНК. Досліджуються стратегії управління, інноваційні процеси, технологічний розвиток та інші аспекти, що впливають на ефективність

ТНК в глобальному економічному середовищі.

Методи дослідження. Методи дослідження, які обрані для проведення дослідження у роботі охоплюють загальнонаукові підходи та прийоми. Серед них варто виділити: синтез та аналіз під час висвітлення теоретичних аспектів обраної теми; дедукція й індукція для зведення та представлення теоретичного та практичного матеріалу; статистичні методи, які на базі узагальнюючих показників дозволили представити у таблицях і графіках.

Інформаційна база дослідження. Дослідження проведе в кваліфікаційній роботі базується на широкому спектрі джерел, включаючи наукові статті, монографії, звіти організацій, статистичні дані та інші документи, що стосуються науково-технологічних факторів економічної діяльності ТНК. Це дозволяє забезпечити об'єктивність, достовірність та наукову обґрунтованість отриманих результатів дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконання кваліфікаційної роботи пов'язане з планом наукових досліджень Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за темою «Сучасні процеси глобалізації: рушійні сили, мегатренди, суперечності» (0113U006220). Внесок автора полягає в дослідженні науково-технологічних факторів економічної діяльності ТНК.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення і отримані результати дослідження оприлюднені на науковій конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини «Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних економічних відносин в умовах глобальної трансформації» (м. Полтава, 14 квітня 2023 року).

Публікації: Вельшинський Д. І., Пожар А. А. Науково-технологічні фактори економічної діяльності ТНК. *Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних економічних відносин в умовах глобальної трансформації* : матеріали наукової конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини (м. Полтава, 14 квітня 2023 р.). Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 15–20 [8].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАКТОРІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК

1.1. Поняття та сутність науково-технологічних факторів економічної діяльності ТНК

Протягом тривалого періоду світова економіка переважно залежала від розширення обсягів виробництва та використання традиційних методів і процесів. Однак на сьогоднішній день екстенсивні фактори майже вичерпали свій потенціал і стали економічно не вигідними. Для подальшого розвитку та визначення сучасного виробництва необхідно в основному спиратися на нові рішення в галузі технологій, техніки, організаційних форм та економічних методів господарювання. Це означає впровадження різних нововведень у виробництво.

Конкурентоспроможність на світовому ринку все більше залежить від продукції, що ґрунтується на нових знаннях. Подібно до минулого, коли промисловість залежала від доступу до природних ресурсів, сьогодні індустрія потребує науки, нововведень та освіти. Розвиток продуктивних сил відбувається в результаті тісної взаємодії науки та нових технологій з виробництвом.

Науково-технічний прогрес є одним з важливих факторів економічного розвитку. Багато видатних економістів, таких як Адам Сміт, Девід Рікардо та Ейхгельм Бем-Баверк, приділяли увагу досягненням в галузі нової техніки й технології. Наприклад, Адам Сміт присвятив перший розділ своєї праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» науково-технічному прогресу та економічному зростанню [27].

Важливе значення технічного прогресу в економічному розвитку простежується в працях Дж. Мілля. Е. Бем-Баверк вважав, що технологічні нововведення ведуть до продовження періоду виробництва, який може змінитися

лише тоді, коли завдяки технології будуть створені нові продукти [32].

Дуже важливе значення НТП надавали західні економісти ХХ ст., які вивчали проблеми економічного зростання (Р. Солоу, Й. Шумпетер, Д. Сахал, Р. Фостер, Б. Твісс, Е. Денінсон та ін.). Поряд із природними і трудовими ресурсами основним виробничим капіталом суспільства, важливим джерелом економічного зростання вони вважають НТП. У зарубіжній і вітчизняній літературі він визнаний як найважливіший фактор економічного розвитку і все частіше пов'язується з поняттям інноваційного процесу. Це, як справедливо відзначив американський економіст Джеймс Брайт, єдиний у своєму роді процес, що поєднує науку, техніку, економіку, підприємництво і менеджмент. Він полягає в одержанні новації і простягається від зародження ідеї до її комерційної реалізації. Взагалі дослідження взаємозв'язку і взаємодії факторів зародження ідеї до факторів її комерціалізації відкриває широкі можливості для виявлення важливих закономірностей розвитку інновацій, джерел їхнього виникнення [27].

Ринковий процес інновацій охоплює всю економіку, включаючи продуктивні сили, такі як засоби виробництва і навчання працівників, а також виробничі відносини, такі як форми і методи управління, поділу, спеціалізації і кооперації праці [7].

Основу поняття «інноваційний процес» складає термін «інновація», який не має однозначного визначення у світовій економічній літературі. Зазвичай ця категорія розглядається як перетворення потенційного науково-технічного прогресу на реальний, який втілюється в нових продуктах і технологіях.

Термін «інновація» вперше з'явився в роботах культурологів наприкінці ХІХ століття і означав введення певних елементів однієї культури в іншу. Терміни «інноваційний процес», «нові комбінації» і «нововведення» вперше були використані Й. Шумпетером у його праці «Теорія економічного розвитку». Він визначає інновацію як нову комбінацію. У економіці інновація, будь-яке нововведення в мистецтві, науці або життєвій практиці, переважно полягає у рекомбінації концептуальних і фізичних матеріалів, що вже існували на ринку (творче руйнування) [32].

Однак, різні вчені характеризують інновації залежно від об'єкта і предмета свого дослідження. Так, наприклад, Бран Твіст у праці «Управління науково-технічними нововведеннями» визначає інновацію як процес, у якому винахід або ідея набувають економічного змісту. Відомий угорський учений Б. Санто вважає, що інновація – це такий суспільний техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів та технологій; і якщо інновація орієнтована на економічну користь, прибуток, то поява її на ринку може принести додатковий дохід [47]. Девендра Сахал у роботі «Технічний прогрес: концепції, моделі, оцінки» розглядає інновації як елементи, що виводять із рівноваги всю економічну систему. Вони супроводжуються стійкими коливаннями, що продовжуються тривалою дією окремих радикальних нововведень. Пітер Друкер визначає інновацію як особливий засіб підприємців, за допомогою якого вони досліджують зміни, що мають в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи різних сферах обслуговування [13].

У функціональному підході основний акцент знаходиться на інноваціях як свідомому процесі змін у техніці, технології та організації праці. За атрибутикою підхід, інновації розглядаються як одна з можливих реакцій підприємства на суспільні потреби. Предметний підхід стосується широкого спектру виробів, процедур і методів, що мають визначені характеристики. В рамках цього підходу, інновація включає в себе впровадження нових видів інструментів, нових принципів використання інструменту, нових матеріалів або нових дій.

Науково-технологічний розвиток відбувається нерівномірно як у світі в цілому, так і в конкретних корпораціях. Він характеризується хвилями, які переходять з однієї галузі в іншу. Часто потрібно багато років, щоб науково-технологічна розробка почала приносити результати. Важливо зазначити, що кожна технологія має свій життєвий цикл, існують альтернативні підходи, а також різні рівні державного контролю та регулювання.

Професор Нью-Йоркського університету Д. Сахал серед комплексу проблем і закономірностей розвитку науки і техніки розглядає особливості формування

технологічних циклів. Його розрахунки вказують на можливість здійснення певних розходжень у властивостях продуктових і технологічних інновацій.

Концепція нерівномірності науково-технологічної активності займає важливе місце в сучасних дослідженнях НТП у високорозвинених країнах світу. Основні положення цієї концепції були висловлені в 1930-і рр. відомим економістом Й. Шумпетером, а потім подальший розвиток концепція одержала наприкінці 1970-х початку 1980-х рр. у роботах західноєвропейських дослідників – Г. Менша, К. Фрімена, Я. Ван Дейна, А. Кляйнкнехта й ін.

Інновації поділяються на продуктові, технологічні і нетехнологічні (нематеріальні). До перших відносяться зміни в продукції, до других – зміни в засобах і методах виробництва, що асоціюються з поняттями НТП. До третіх – зміни в організаційних формах господарської діяльності, а також у факторах соціального характеру й інших зрушень, що лежать за межами поняття виробництва у вузькому значенні слова.

Перетік інноваційного процесу, так само як будь-якого іншого, залежить від складної взаємодії численних факторів. Результати діяльності в інноваційній сфері мають вплив не лише на суспільство та науково-технічний прогрес, але й самі переживають зворотний вплив в різних аспектах: науково-технічному, організаційному, соціальному, виробничому, економічному та іншим.

Один з ключових аспектів, що використовується для опису інноваційного процесу, – це концепція «дифузії інновацій» (поширення та прийняття передових ідей та технологій). Варто зауважити, що дифузія не завжди виникає в результаті інновації, і можуть мати місце і зворотні ситуації.

В інноваційному процесі можна виділити такі фази або етапи:

- фундаментальна наука;
- прикладні дослідження;
- розробка прототипів та конструкцій;
- первинне впровадження (освоєння);
- широке поширення (розповсюдження інновації);
- використання;

- старіння інновації.

Залежно від ступеня поширення інновації (кількості пройдених фаз) канали дифузії інновацій можуть працювати більш «автоматично». Для керування інноваційними процесами на різних етапах використовуються різні методи, оскільки кожна з цих фаз має власні цілі та завдання.

Гіпотезу про те, що інновації з'являються в економічній системі нерівномірно, а у вигляді кластерів (більш-менш одночасно освоєваних поєднаних новацій) вперше висловили Й. Шумпетер і Г. Менш. В даному випадку, кластер – це сукупність базисних інновацій (цілісна система нових продуктів і технологій), сконцентрованих на визначеному відрізку часу й у визначеному економічному просторі. Я. Ван Дейн висунув гіпотезу про те, що поява інновацій різних типів пов'язана з різними фазами соціально-економічного і науково-технічного розвитку, представленими у вигляді «довгої хвилі». Увага в теоріях «довгих хвиль» зосереджена на дослідженні довгострокових квазіперіодичних коливань. З цією метою Я. Ван Дейн розробив класифікацію інновацій, поділяючи їх на наступні групи:

- основні продуктові інновації, які створюють нові ринки і лягають в основу нових галузей;
- продуктові інновації, що доповнюють і розширюють ринок в існуючих галузях;
- основні технологічні інновації, які є складовими елементами великих технологічних систем;
- доповнювані технологічні інновації.

За спрямованістю дії розрізняють інновації, націлені на розширення чи раціоналізацію заміщення. Подальшій структуризації піддається поняття кластера інновацій, використовуване в сучасних теоріях «довгих хвиль».

Х. Фрімен ввів поняття нової технологічної системи, яка є комплексом інновацій, пов'язаних з загальною технологічною базою і має значний вплив на багатьох людей, навіть на галузі економіки, які безпосередньо не пов'язані з нею. Він також говорить про технологічну революцію, яка полягає в зміні техніко-

економічної парадигми, а поширення цієї революції пов'язане з рухом двох «довгих хвиль» економічної кон'юнктури.

Інноваційна «довга хвиля» складається з двох «гребенів» – «хвилі винаходів» і «хвилі інновацій». З часом ці дві хвилі наближаються одна до одної, і зменшується затримка між винаходами і їх інноваційним впровадженням (лаг). Проте існує стійка відстань між послідовними «хвилями» (як винаходами, так і інноваціями), яка становить приблизно 55 років, між центрами інновацій і винаходів. Г. Меншем помітив цей феномен і пов'язав його з кондратьєвським довгим циклом в економічному розвитку, в ході якого змінюється динаміка багатьох економічних показників від фази зростання до фази занепаду.

Як вважає більшість дослідників, виходячи із сучасних тенденцій розвитку науки, техніки, технології і соціально-економічних об'єктів, довгі цикли скорочуються за часом до 35-40 років [7].

Найбільш продуктивні, з погляду довгострокової перспективи, інвестиції в сектор нових технологій – об'єкти цих інвестицій дають найбільшу кумулятивну віддачу. У той же час вкладення в сектор нових технологій є найбільш ризикованими, причому з їх збільшенням економіка наближається до технологічного бар'єру (лаг між новими знаннями і їх практичною реалізацією зменшується), внаслідок чого зменшуються можливості апробації альтернатив і зростає загальна невизначеність. Тому в дійсності часто кращими виявляються інвестиції в зростаючі і зрілі технології.

Інновації впливають на динаміку економічного росту: з одного боку, відкривають нові можливості для розширення економіки, з іншого боку – унеможливають продовження цього розширення в традиційних напрямках. Інновації руйнують економічну рівновагу, вносять збурювання і невизначеність в економічну динаміку. Згідно Й. Шумпетеру, інновація супроводжується творчим руйнуванням економічної системи, обумовлюючи її перехід з одного стану рівноваги в інший.

Г. Менш пояснює нерівномірність інноваційної активності особливостями функціонування ринкової економіки. Орієнтуючись на поточний прибуток,

підприємці керуються економічною кон'юктурою, упускаючи з поля зору довгострокові альтернативи технічного розвитку. До впровадження радикальних інновацій вони приступають тільки внаслідок різкого падіння ефективності інвестицій у традиційних напрямках, коли вже накопичені значні надлишкові потужності, і уникнути сповзання економіки у фазу глибокої затяжної депресії не вдається. У фазі депресії впровадження базисних інновацій виявляється єдиною можливістю прибуткового інвестування і зрештою інновації переборюють депресію.

Г. Менш вважає, що депресія відіграє роль генератора умов для появи інновацій, що складають технологічний базис нової довгої хвилі.

Протилежна точка зору в Х. Фрімена, який вважає, що депресія швидше придушує, ніж прискорює впровадження інновацій. Більш придатним поясненням ролі депресії буде її непряме значення. Під час депресії збільшується соціальна напруга, її зняття вимагає різного роду змін, що створює у свою чергу сприятливі можливості для організаційних інновацій. Останні створюють умови зміни технологічної структури економіки, «розчищаючи ґрунт» для технологічних інновацій. Тому, вважає Х. Фрімен, шторм інновацій трапляється під час поживавлення чи буму.

А. Кляйнкнехт підкреслює, що інновації ризиковані, і під час депресії стратегія максимізації прибутку змінюється стратегією мінімізації втрат і невизначеності. Але ризик – поняття відносне. Під час підйому існують можливості поліпшуючих інновацій у швидко розвинених напрямках техніки, що під час депресії стають безперспективними, внаслідок чого менш ризикованими виявляються радикальні продуктові інновації. Він вважає, що в період підйому економіки більша увага звертається на поліпшуючі і технологічні інновації.

Загальновизнано, що в основі механізму інноваційної діяльності лежить прибуток. Здійснення первинних і вторинних інновацій має свої особливості. Що стосується конкретного механізму первинних інновацій, то тут є два підходи, розходження між якими стосується того, на яку стадію загальноекономічної кон'юктури приходить основна маса базисних інновацій.

Дослідники Г. Менш та А. Кляйнкнехт пропонують підхід, який пояснює

зв'язок між станом фірми і стимулом до інновацій. Згідно з їх дослідженнями, погіршення стану фірми стимулює її до здійснення інноваційних змін. Навпаки, коли фірма процвітає і має успішні результати, вона має меншу мотивацію для серйозних змін у виробництві, яке вже добре налагоджене.

Г. Менш зазначає, що завершення процвітання у вже існуючих галузях підвищує схильність власників капіталу до інвестування в нові продукти та технології. Навіть якщо відбукт у фазі депресії є невеликим, власники сприймають ризик інвестування у інновації меншим, ніж ризик вкладення коштів у вже існуючу продукцію, технологію або боргові зобов'язання.

У свою чергу, А. Кляйнкнехт наголошує, що протягом тривалих економічних криз фірма переходить від стратегії максимізації прибутку (яку вона застосовує у період процвітання) до стратегії мінімізації відносного ризику. Поки вже існуюча продукція і технологія приносять значний прибуток, схильність до інновацій є невеликою, оскільки інноваційна діяльність завжди пов'язана з ризиком. Але коли триває криза і перспективи у традиційних галузях погіршуються, ризик інновацій вже не є непереборною перепорою, оскільки будь-які альтернативні інвестиційні можливості можуть виглядати менш ризикованими. Загальний висновок з цієї схеми полягає у тому, що найбільша кількість базових інновацій здійснюється під час складних та тривалих депресійних періодів.

Інший підхід відстоюють К. Фрімен, Дж. Кларк, Л. Соте. На їх погляд, саме процвітаюча фірма, впевнена в перспективах розширення ринку і росту прибутків, виявляє підвищену інноваційну активність. У випадку ж утруднень фірмі стає вже не до технологічних новацій, оскільки виростає ступінь ризику, пов'язаного з інноваціями. Звідси висновок: основна маса первинних інновацій реалізується в період довгострокового погіршення кон'юнктури.

Протиріччя між двома підходами зводиться до того, як оцінюється період внутрішньофірмового планування. Прихильники другого підходу думають, що цей період відносно малий. Прихильники першого підходу цей період, навпаки, вважають відносно великим, відповідно фірми заздалегідь враховують можливості майбутнього росту обсягу продажів і прибутків і здійснюють інновації, не чекаючи

дійсного початку цього росту. Саме в момент переходу від стратегії максимізації прибутку до стратегії мінімізації ризику і відбувається розширення обрію внутрішньофірмового планування, тому що фірма буде заздалегідь планувати ризик і збитки, якщо тільки не розглядає їх як тимчасові.

Механізм вторинної інновації тісно пов'язаний з теорією життєвого циклу інновацій. Відповідно до цієї теорії кожна базисна інновація приводить до створення нової галузі виробництва, що послідовно проходить цикл свого розвитку від початкового періоду різкого росту через стадію зрілості до поступового спаду. Цей процес відбувається в двох вимірах: по вертикалі (від більш істотних інновацій до менш істотних) і по горизонталі (від малої поширеності інновації до повного насичення нею ринку).

Вертикальна складова життєвого циклу інновацій описується в дослідженні Я. Ван Дейна чотирма фазами розвитку нової галузі. У першій фазі (впровадження) існує велика розмаїтість потенційних продуктових інновацій, але їхній вибір утруднений недоліком інформації про майбутній платоспроможний попит. У другій фазі (ріст) характер попиту в основному визначився і кількість продуктивних інновацій різко скорочується. Одночасне збільшення обсягу продажів і стандартизація технології стимулюють технологічні інновації, що зменшують витрати виробництва. У третій фазі (зрілість) темпи росту випуску продукції знижуються, загострюється конкуренція в результаті диференціації продукції. Інновації зводяться до окремих поліпшень уже працюючої технології, причому вони починають зміщатися від матеріало- і енергозберігаючих технологій до трудозберігаючих. І, нарешті, у четвертій фазі (занепад) обсяг продажів знижується, і насичення ринку компенсується трудозберігаючими інноваціями. Таким чином, у процесі життєвого циклу галузі відбувається поступове витіснення продуктових інновацій технологічними.

Горизонтальна складова життєвого циклу інновацій описується схемою розробленою С. Девісом, Е. Менсфілдом, А. Ромером. Темп приросту кількості фірм, що споживають інновацію, прямо пропорційний частині фірм, які поки що не споживають її, у загальній кількості потенційних споживачів. Швидкість дифузії

інновації зростає з ростом її прибутковості і падає зі збільшенням її капіталоемності. Дифузія інновацій відбувається швидше в наукомістких галузях. Швидкість дифузії залежить також від кваліфікації вищого менеджменту, розподілу сукупності фірм даної галузі за розмірами і т.п.

Завершальною ланкою розглянутої теорії інновацій є аналіз взаємозв'язків між нерівномірністю інноваційної діяльності, з одного боку, і довгостроковими тенденціями зміни загальнооекономічної кон'юнктури – з іншої.

Сьогодні прагнення транснаціональних корпорацій домогтися переваг у конкурентній боротьбі за рахунок власного науково-технологічного розвитку, змушує виробників пропонувати нові продукти і товари, що забезпечують споживчу волю широкого вибору. Розробка нових продуктів, нових виробів веде до розробки більш передових технологій, що народжують нові винаходи і відкриття, використання яких, в свою чергу, дозволяє компаніям робити ще більш сучасні товари, набагато конкурентоспроможніші попередніх, що, знову таки, приводить до науково-технологічного розвитку. Ця нескінченна гонка по спіралі, що нагору розкручується, йде не тільки по шляху поліпшення параметрів виробів, але й через усвідомлення принципово нових засобів задоволення потреб.

На закінчення слід зазначити, що існуючий спад і застій у науково-технологічній діяльності України неможливо перебороти традиційними методами, тільки радикальні заходи для впровадження нових наукових, технічних і технологічних рішень, сучасних виробничих процесів, здатних випускати конкурентоспроможні товари, нарощування інноваційного потенціалу українських підприємств за рахунок формування сучасної корпоративної культури та удосконалення систем управління інноваційними процесами, дозволять економіці вийти з затяжної кризи і забезпечити Україні гідне місце у світовому співтоваристві. Іншими словами, для плідного технологічного співробітництва з транснаціональними корпораціями в процесі долання Україною інтеграційних бар'єрів вітчизняним виробникам продукції та послуг важливо здійснити перехід до інноваційної моделі розвитку і впровадити на її основі сучасні системи управління науково-технологічною діяльністю.

1.2. Науково-технологічні фактори в загальній системі розвитку ТНК

Науково-технологічні фактори діяльності ТНК критеріально відтворюють глибинні резерви і структуру, її матеріальної бази, здатність до інвестицій у сфері технологічної й інноваційної політики, дієвість і рівень управлінських систем, і, зрештою, ефективність її діяльності. Проте самі по собі вони не можуть бути ні причиною виняткових результатів компанії, ні стати причиною її невдач. При правильному застосуванні науково-технологічні фактори діяльності стають акселератором ефективного розвитку компанії, а не її творцем. Якими б не були кінцеві цілі компанії, перехід у корпорації світового рівня не можна здійснити «одним махом». Немає такого єдиного кроку, програми, інноваційного впровадження, вдалого перетворення або чарівної миті. Навпроти, процес нагадує обертання гігантського, важкого маховика в одному напрямку, повільно розганяючись, він, нарешті, досягає моменту, коли накопичений потенціал починає працювати на корпорацію, і компанія вступає в період стрімкого зростання [18].

В результаті дослідження 1435 корпорацій, що перебували в списку Fortune 500 проведених під керівництвом Дж. Коллінза була вироблена модель, котру автори назвали «Ефект маховика», яка полягає в послідовному нарощуванні потенціалу, що переходить у стрімке зростання (рис. 1.1). Ця модель включає шість послідовних кроків від призначення керівників до розвитку технологій, що згруповані в три групи. Якщо систематично приділяти увагу цим інструментам (маховик), то на певному етапі (після третього кроку) можливе стрімке зростання.

Керівники п'ятого рівня. На відміну від відомих корпоративних лідерів, що володіють, як правило, сильним характером і не сходять зі сторінок журналів і газет, керівники, яким вдалося здійснити перетворення на своїх підприємствах і домогтися видатних результатів, найчастіше, спокійні, непомітні, стримані і навіть соромливі, ці керівники представляють комбінацію скромності і професійної волі.

Команда. Дослідження показали, що лідери, які здійснили перетворення компаній, спочатку підбирають потрібних їм у розвитку людей, позбавляються від

людей непотрібних, добиваються того, щоб потрібні люди займали потрібні місця, і тільки потім виробляють бачення майбутнього і корпоративну стратегію.

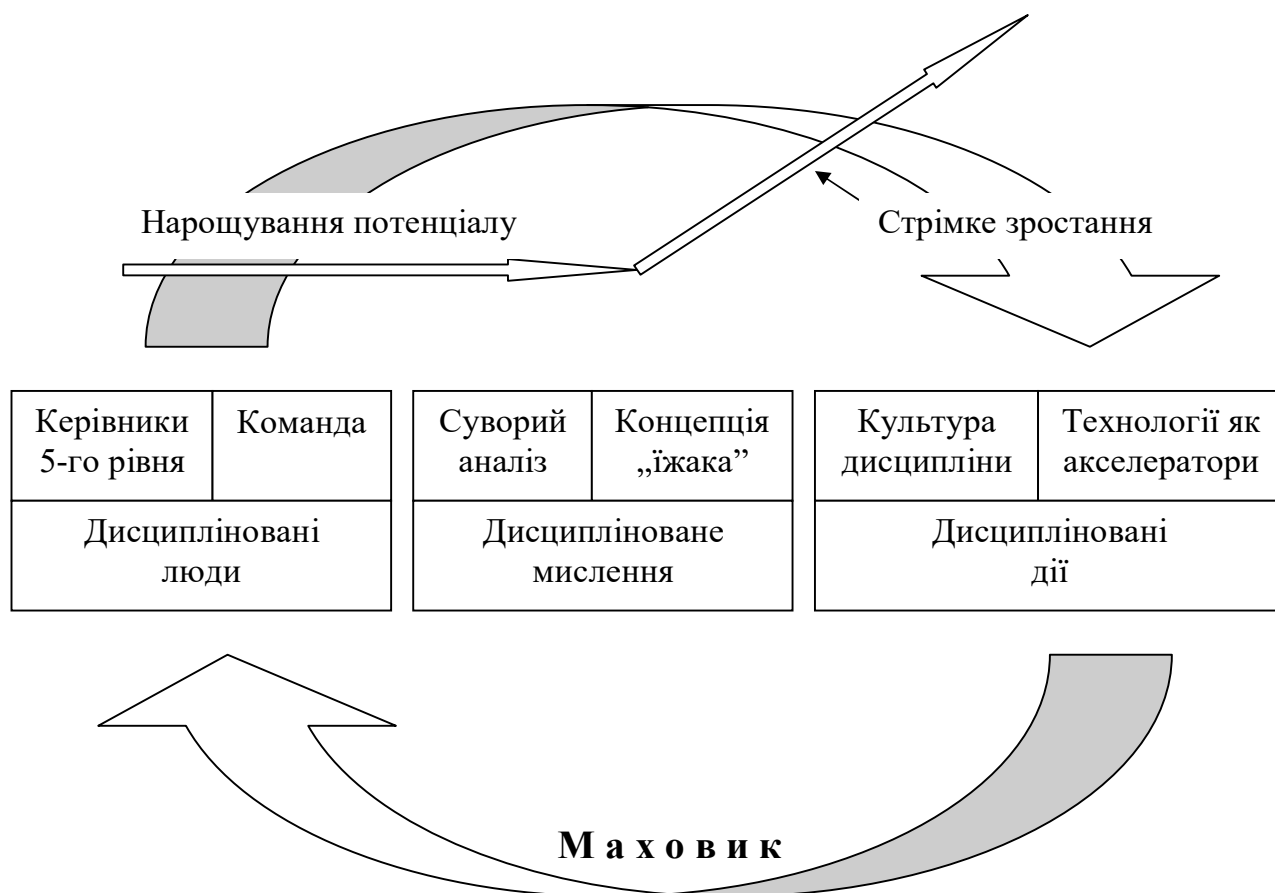

Рисунок 1.1 – Модель Дж. Коллінза «Від доброго до видатного»

Джерело: [18].

Суворий аналіз. Успішні корпорації зіштовхуються з не меншою кількістю труднощів, ніж компанії, що не стали лідерами, але по-іншому на них реагують. Вони тверезо оцінюють ситуацію, здатні дивитися в очі дійсності, для того щоб визначити необхідні кроки для нарощування потенціалу, в результаті чого стають ще сильніше.

Концепція «Їжака». Це концепція ведення бізнесу, представлена у вигляді трьох пересічних кіл, яка дає відповіді на три питання: що дійсно хвилює компанію (що дійсно захоплює тих, хто працює в компанії), у якому виді діяльності компанія може бути кращою в світі (чітке усвідомлення реальних можливостей компанії), на чому ґрунтується економічна модель компанії (розуміння того, що є рушійною силою компанії, пошук такого показника діяльності, зміни якого в найбільшій мірі

відображають її динаміку). До концепції включаються лише ті питання, які входять одночасно у всі три кола, тобто до зони взаємного перекриття.

Культура дисципліни. У всіх компаній є своя культура, деякі відрізняються дисципліною, але не багато хто має культуру дисципліни: коли в компанії працюють дисципліновані люди, їй не потрібна ієрархія, коли в компанії дисципліноване мислення, їй не потрібна бюрократія, коли в компанії дисципліновані дії, їй не потрібний надлишковий контроль. Якщо з'єднати культуру дисципліни з підприємницькою етикою, компанія досягне синергетичного ефекту, який дозволить домогтися видатних результатів.

Технології як акселератори. Компанії – лідери використовують технології як акселератор розвитку, а не його причину, вони не розглядають технології як основний фактор ефективної діяльності, але вони стають піонерами впровадження технологій, якщо вони узгоджуються з їх концепцією ведення бізнесу [18].

Дослідження доводять, що бездумна ставка на технології – це пасив, а не актив. При вірному використанні і за умови відповідності простої, зрозумілої та послідовної концепції, що базується на розумінні реальної ситуації, у якій працює компанія, технології – це найсильніший стимулятор розвитку потенціалу. Але при неправильному використанні, коли технології розглядаються як просте і швидке рішення, вони просто прискорюють крах.

Прорив у створенні нових ринків і переваги в конкурентній боротьбі обумовлені інноваційною стратегією впливових гравців ринку нового часу. Вони створюють нові ринки, на яких практично відсутні суперники, і здатні зберігати конкурентні переваги протягом тривалого часу. Це є парадоксом з погляду класичної мікроекономіки, яка стверджує, що неможливо постійно досягати видатних результатів. Така ж ситуація і з традиційними стратегічними схемами: вони не дають особливої користі при осмисленні динаміки нових ринків і способів їхнього активного формування компаніями для забезпечення власної переваги. Аналіз «вхідних бар'єрів», витрат переключення (на нову продукцію, технології, клієнтів і т.д.), виходу з гри, ринкової влади постачальників і т.п. може добре спрацювати при дослідженні зрілої стабільної індустрії, але мало підходить для

прогнозування кінцевої структури молодшої галузі.

Існування галузей зі зростаючою рентабельністю спростовує традиційну точку зору, відповідно до якої на боротьбу компаній за доступ до обмежених ресурсів – галузеві ринки швидко відповідають падінням прибутковості. Чим сильніше конкуренція, тим швидше знижується віддача від додаткових інвестицій. Незабаром компанії скорочують свої капіталовкладення до рівня, що дозволяє їм одержувати середньо галузевий прибуток, після чого структура індустрії стабілізується.

Однак у галузях зі зростаючою рентабельністю прибутковість додаткових інвестицій не зменшується, а збільшується. Деякі компанії продовжують нарощувати капіталовкладення, їхня прибутковість зростає, а в підсумку лише декілька компаній займають домінуюче положення на ринку, інші ж не витримують інвестиційної гонки.

У сучасній світовій економіці, яка ґрунтується на знаннях, існує чимало ринків, на яких зростаюча прибутковість відіграє значну роль протягом тривалого часу. По-перше, якщо конкуруючі компанії не в змозі забезпечити однакові масштаби інвестицій, то підвищення рентабельності окремих фірм може продовжуватися досить довго, що визначає результати роботи галузі в цілому. По-друге, граничні витрати виробництва багатьох товарів, створених на основі знань (наприклад, програмного забезпечення, медіа-продукції, ліків тощо), практично дорівнюють нулю, і в таких випадках набуття додаткової частки ринку приводить до непропорційно великого збільшення прибутку. По-третє, рентабельність періодично зростає у всьому світі, тому що компанії прагнуть отримати вигоду з глобалізації економіки і виходять на все нові і нові масштабні регіональні ринки [52].

Сучасне ринкове середовище характеризується тим, що технології, безперервно розвиваючись, змінюють ринок, формуючи нові потреби і видозмінюючи зв'язані науково-технологічні ланцюги, які, в свою чергу, утворюють інноваційні моделі розвитку. Не дивно, що ринок інтелектуальної власності відіграє все більш важливу роль у розвитку бізнесу взагалі і міжнародного особливо.

Сьогодні оновлення виробництва нерозривно пов'язане з його моделюванням, яке, в свою чергу, являється невід'ємною частиною аналітичного апарату сучасної

організації.

Найбільшу цікавість, з точки зору управління інноваціями, викликають моделі інноваційного процесу, розраховані для дослідження систем науково-технологічних факторів. Моделювання науково-технологічних систем виходить з того, що метою підприємства є впорядкування, перетворення, покращення структури і взаємозв'язку системи, що сприяє її функціонуванню [7].

При моделюванні науково-технологічної діяльності головним завданням простих моделей є відображення організаційних відносин і зв'язків між явищами і процесами, що складають інноваційний цикл (рис. 1.2).

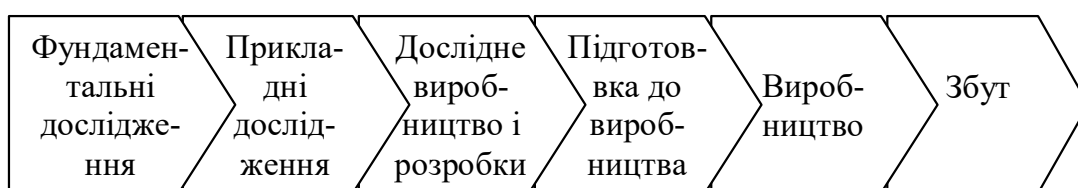

Рисунок 1.2 – Проста ланцюгова модель інноваційного процесу

Джерело: [7].

Більш складною моделлю, що несе змістове навантаження, являється функціональна інноваційна модель (рис. 1.3).

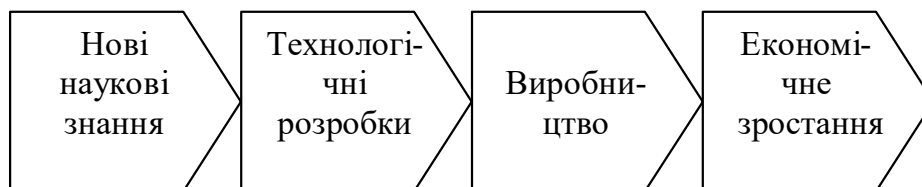

Рисунок 1.3 – Функціональна послідовність інноваційного процесу

Джерело: [7].

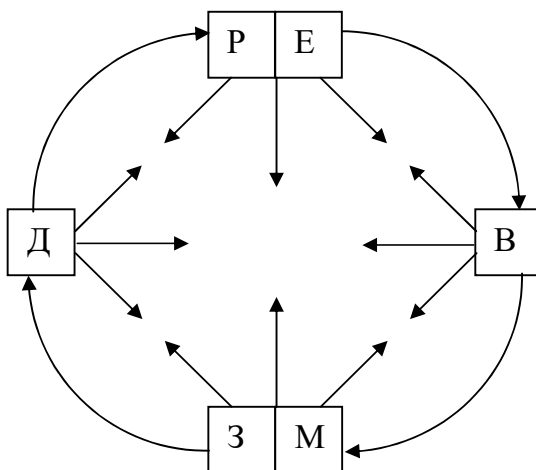
Згідно цієї концепції, нові знання, одержані в результаті фундаментальних, а потім і прикладних досліджень народжують автоматично нові технології і продукти. Тому нові знання повинні автоматично вести до економічного росту.

Якщо ж критично поглянути на обидва наведені ланцюжки, то варто звернути увагу на недостатній взаємозв'язок складових блоків, відсутність сумісних елементів процесу і зворотних зв'язків.

Вказаних недоліків немає кібернетична модель інноваційного процесу,

запропонована угорським дослідником Б. Санто [47].

Кібернетична модель відтворює інноваційний процес як комплексну систему, в якій фактори процесу утворюють підсистеми, що знаходяться в постійному зв'язку і взаємодії з багатьма зворотними зв'язками. Модель подана в формі кола і виражає, по суті, безперервність і автономність суспільного процесу обробки інформації (рис. 1.4).

Д – дослідження (результат дослідження, виникнення нових ідей); Р – розробка; Е – експериментальне виробництво; В – виробництво; М – маркетинг; З – збут

Рисунок 1.4 – Кібернетична модель інноваційного процесу

Джерело: [47].

Зважаючи на те, що організації мають різну сприятливість до інновацій, їхній науково-технологічний потенціал істотно залежить від соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції. Тому можна запропонувати нову класифікацію науково-технологічних факторів, яка показує взаємозв'язок між внутрішніми і зовнішніми факторами науково-технологічного розвитку підприємств. А саме: з одного боку, на реалізацію інноваційних моделей розвитку підприємств суттєвий вплив здійснює середовище в якому функціонують ці підприємства, адже науково-технологічний розвиток компаній значно ускладнюється без відповідної законодавчої підтримки в даній області, без захисту державою інтелектуальних прав

власності, при відсутності державної концепції інноваційного розвитку, тощо. З іншого боку, що, в свою чергу, хоча й у меншому ступені, науково-технологічний розвиток підприємств теж впливає на зазначені фактори, адже відсутність досвіду реалізації науково-технологічних факторів провідними компаніями світу, недостатня компетентність персоналу, наявність організаційних бар'єрів між окремими етапами та напрямками впровадження інновацій в бізнес, майже унеможлиблюють створення по справжньому дієвого науково-технологічного середовища (рис. 1.5).

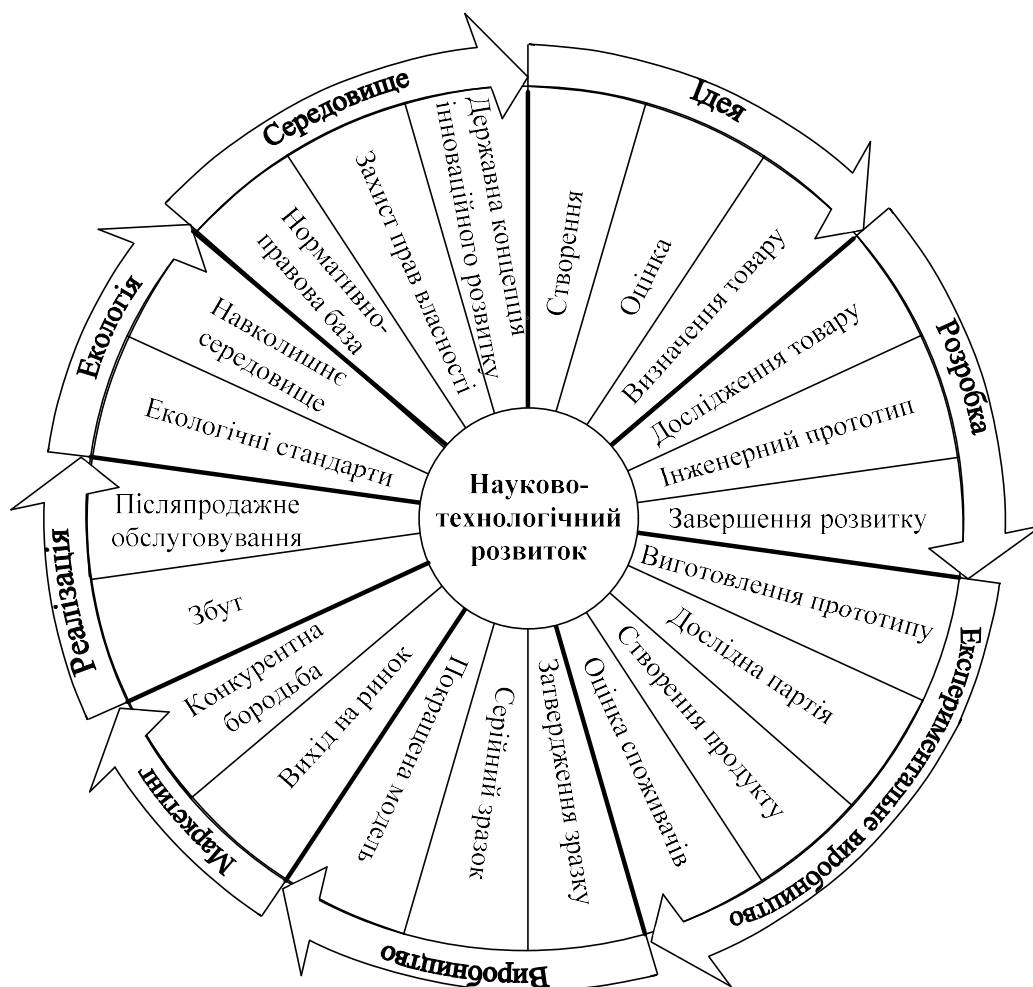

Рисунок 1.5 – Фактори науково-технологічного розвитку

Джерело: [3].

В зв'язку з тим, що інновації розглядаються в залежності від об'єкта і предмета дослідження а саме: як зміни; як процес; як результат, то відповідно до об'єкту і предмету цього дослідження інновації слід розглядати як результат.

Науково-технологічні фактори – це комплекс цілеспрямованих заходів, способів, форм діяльності здійснюваних корпорацією щодо сфери науки і технології, що забезпечують ефективний розвиток компанії.

В даному дослідженні розглядаються чотири науково-технологічні фактори сучасної діяльності транснаціональних корпорацій в контексті міжнародного інноваційного циклу: знання – абсорбція новітніх ідей та розробок у різних регіонах світу; інформація – кодифікація ідей на інформаційних носіях; корпоративний інноваційний потенціал – трансформація розрізнених даних у конкурентні переваги компанії; інновації – новації у вигляді нових продуктів та послуг (рис. 1.6).

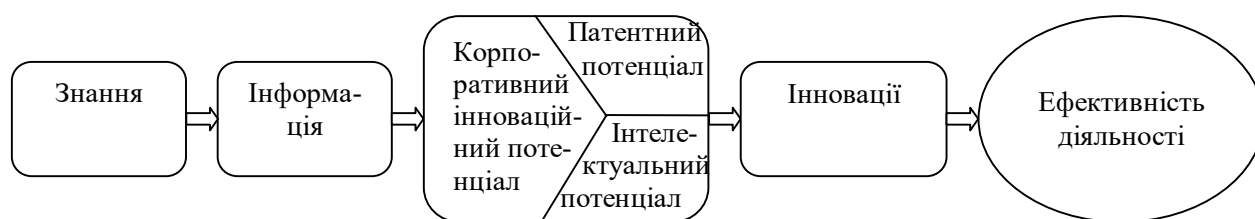

Рисунок 1.6 – Науково-технологічні фактори ефективної діяльності ТНК
Джерело: [7].

Розглянемо більш детально наведені фактори:

Знання – здібність корпорацій систематично відслідковувати та освоювати зарубіжні науково-дослідні досягнення, сьогодні стає однією з головних конкурентних переваг компанії. У сучасних умовах справді передовими є ті компанії, що у змозі уважно відслідковувати всі ринкові і технологічні тенденції, творчо реагувати на ті можливості і загрози, що ці тенденції несуть в собі, постійно генерувати нові ідеї і продукти та швидко й ефективно використовувати їх з урахуванням глобального масштабу.

Інформація – системна оцінка та селекція накопиченої інформації з послідовним кодуванням на магнітних чи інших носіях.

Здатність господарства (взагалі) чи суб'єкта господарювання (зокрема) робити нову, наукомістку продукцію, що відповідає вимогам ринку (особливо світового) є інноваційним потенціалом. Він містить у собі: виробничі потужності, професійний і науково-технічний склад персоналу, інструмент і оснащення для проведення

наукомістких операцій, можливості впровадження нововведень і їх контролю, тощо [7]. Однак, в даному випадку інноваційний потенціал розглядається не в його класичному значенні, як його розглядають інші автори, а як потенціал, що складається з одного боку з патентного потенціалу, що формується за рахунок творчої діяльності працівників або шляхом купівлі об'єктів промислової власності, ліцензій «ноу-хау», результатів досліджень і наукових розробок та обліковується на балансі корпорації, а з іншого боку, інтелектуального потенціалу, що пов'язаний із творчими навичками мислення персоналу в його здатності впроваджувати інновації у виробництво та комерціалізувати їх. Інтелектуальний потенціал не піддається фінансовим оцінкам і тісно пов'язаний із корпоративною культурою та не існує окремо від процесу прийняття інноваційних рішень менеджментом компанії. Адже на сьогоднішній день конкурентоспроможність компанії на світових ринках визначається не обладнанням чи інструментом яким вона володіє, а, насамперед, новими технологіями, «ноу-хау», товарами та послугами, які оформлені відповідними патентами і які компанія може запропонувати споживачам.

Інновації – нововведення, які спрямовані на пошук можливостей інтенсифікації виробництва та задоволення попиту споживачів товарами і послугами за рахунок використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу.

Висновки до розділу 1

Науково-технологічні фактори – це комплекс цілеспрямованих заходів, способів, форм діяльності здійснюваних корпорацією щодо сфери науки і технології, що забезпечують ефективний розвиток компанії.

Проведений теоретичний аналіз дозволив автору виділити чотири науково-технологічні фактори сучасної діяльності транснаціональних корпорацій в контексті міжнародного інноваційного циклу: знання (абсорбція новітніх ідей та розробок у

різних регіонах світу), інформація (кодифікація ідей на інформаційних носіях), корпоративний інноваційний потенціал (трансформація розрізнених даних у конкурентні переваги компанії) та інновації (новації у вигляді нових продуктів та послуг).

Зважаючи на те, що організації мають різну сприятливість до інновацій, їхній науково-технологічний потенціал істотно залежить від соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

Розвиток науково-технологічних факторів ТНК тісно пов'язаний з такими поняттям як корпоративний інноваційний потенціал, який, з одного боку, складається з патентного потенціалу, що формується за рахунок творчої діяльності працівників або шляхом купівлі патентів, ліцензій «ноу-хау», результатів дослідження і наукових розробок. З іншого боку, корпоративний інноваційний потенціал у вирішальній мірі залежить від інтелектуального потенціалу (людського фактору), який тісно пов'язаний із корпоративною культурою і не існує окремо від процесу прийняття рішень менеджментом компанії. Адже саме працівники компанії є реальними авторами і реалізаторами патентного потенціалу, тобто творцями інноваційного потенціалу корпорацій.

Науково-технологічні фактори діяльності ТНК критеріально відтворюють глибинні резерви і структуру, її матеріальної бази, здатність до інвестицій у сфері технологічної й інноваційної політики, дієвість і рівень управлінських систем, і, зрештою, ефективність її діяльності. Проте самі по собі вони не можуть бути ні причиною виняткових результатів компанії, ні стати причиною її невдач. Тільки в взаємодії з іншими чинниками науково-технологічні фактори діяльності стають стійкою, що згодом збільшується, перевагою, яку не можна скопіювати навіть при наявності значних фінансових ресурсів. Така перевага генерує могутній цикл росту, здатний забезпечити суттєве збільшення рентабельності протягом тривалого часу.

Секрет ефективного корпоративного розвитку, є не що іншим, як досягнення

динамічного синергізму, який вимагає моделювання цілої послідовності подій, покрокового визначення динамічних змін і погодинної їхньої систематичності. Стратегічний процес не може бути змодельований на основі розгляду лише одного періоду. Рішення про технології і ринки в будь-який час повинні розглядатися через призму загального стратегічного процесу. Кожен крок має бути продуманий з погляду загальної мети, чим досягається не тільки розвиток, але і динамічна відповідність.

Бізнес, який фінансово успішний сьогодні, але не спирається на нові ідеї, ефективні методи розвитку і управління, приречений на занепад в найближчому майбутньому. Сьогодні лідерами є ті ТНК, що в стані розбурхати і змусити рухатися швидше неповороткі гіганти корпорацій та масу інертних в своїй основі людей, скористатися наданими глобалізацією можливостями світової кооперації, здатні оперативно реструктурувати і змінити управлінську парадигму.

Сьогодні роль науково-технологічних факторів в ефективній діяльності ТНК детермінується: по-перше, еволюційним розвитком базових компонентів діяльності компаній (природних ресурсів, праці і капіталу), у процесі їх кількісної та якісної трансформації, що забезпечує підґрунття ефективної діяльності корпорацій; по-друге, зростанням значущості інтелектуального потенціалу, що у поєднанні з науково-технологічними факторами – акселерує стратегічні ресурси компанії та дозволяє отримувати синергічні ефекти у конкурентному середовищі; по-третє, потребами та пріоритетами споживачів та науково-технологічним прогресом, що динамізує діяльність корпорацій, мотивуючи постійну зміну бізнес-моделей для постійного перебування в зоні високої прибутковості та посилення системної міжнародної конкурентоспроможності.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Аналіз факторів техноглобалізації як новітнього світогосподарського феномену

Перехід до нового технологічного способу виробництва – до високих, наукомістких технологій; швидке і широке поширення нових технологій, що ліквідують бар'єри на шляху переміщення товарів, послуг капіталів є основними рушійними силами, що обумовлюють процес глобалізації.

Одна з першопричин сучасного соціально-економічного розвитку полягає у розвитку науки та технологій. Саме вони є рушіями цих вражаючих змін, що відбуваються в сучасному світі та стосуються майже усіх сторін життя суспільства: економіки, політики, відносин з природою та культури. Зростання ролі науки та наукових знань в суспільній практиці пов'язане з науково-технічною революцією. Низка базових наукових відкриттів створила основу для розвитку технологій. Новітня наука перетворилася у безпосередню продуктивну силу, що ілюструє формула сучасного економічного розвитку: «наука – технології – виробництво – споживання» [35].

Науково технологічний розвиток став визначальною рисою сьогодення. Зміни у техніці та технологіях обумовлюють не лише зрушення у продуктивних силах суспільства, а й системі виробничих (економічних) відносин. На підтвердження цього представниками неоінституціонального напрямку було сформульовано принцип технологічного детермінізму, згідно якого науково-технічний прогрес виступає домінантою економічного та соціального розвитку. Один із лідерів цього напрямку, відомий американський економіст Дж. Гелбрейт у праці «Нове індустріальне суспільство» трактує сучасні соціально-економічні зміни як такі, що

«продиктовані технікою». Серед них першорядне значення має переміщення влади на промислових підприємствах від фактору капітал до нового фактору виробництва – «організовані знання», що представлені «техноструктурою». Вона являє собою «... сукупність людей, які володіють різноманітними технічними знаннями, досвідом і здібностями, яких потребує сучасна промислова технологія та планування». Вона включає управлінський персонал та кваліфікованих працівників [39]. Набута влада дає їм можливість здійснювати виробничий і комерційний процес згідно з суспільними цілями, а не егоїстичними інтересами власників. Принцип технологічного детермінізму лежить в основі впливових нині теорій індустріального та постіндустріального суспільства. З ним можна не погоджуватися, вказуючи на багатофакторність та різносторонність впливів на сучасний соціально-економічний розвиток. Проте, не можна не визнати, що саме розвиток науки та технологій у значній, якщо не вирішальній мірі, обумовлює сучасні суспільно-економічні трансформації. Кожна розвинута країна, або та, що розвивається активно розвиває науково-технологічну сферу. Чим більше, активізується співробітництво країн задля пришвидшення цього розвитку, посилюється міжкраїновий рух технологій.

Науковці відзначають високий динамізм цієї форми економічної взаємодії країн, її випереджальний розвиток щодо інших. Ця взаємодія охоплює дедалі більше країн світу і набуває обрисів глобалізації. Це означає, що до відомих форм глобалізації (рис. 2.1) додається ще одна – технологічна глобалізація. Слід очікувати, що у третє десятиліття XXI століття процес технологічної інтеграції продовжиться більш високими, ніж раніше, темпами і перетвориться із стійкої тенденції в глобальне економічне явище. Його характерними рисами є всеохоплюючий, планетарний масштаб дії та інтенсивний міжкраїновий та міжрегіональний трансфер технологій. Техноглобалізм знаходить свій вияв у формування панрегіонального (зокрема, європейського) та світового дослідницького простору, міжнародного ринку технологій і ринку високотехнологічних продуктів.

Наука і технології стали ще одним об'єктом міжкраїнової та міжрегіональної конкуренції. Мова йде про науково-технологічне суперництво, а по суті, про лідерство у світі. Воно сьогодні, як і колись тримається не на моральному авторитеті

націй чи їх лідерів, а на матеріальній силі. Американський політолог Р. Моргентау трактує її як здатність заперечити інтереси інших, реалізуючи власні. Його соратник С. Стредж доводить, що сила держави складається із трьох компонентів: стратегічної здатності підтримувати власну безпеку, фінансових ресурсів і науково-технічних можливостей. Слід вважати, що саме останній наповнює фінансову скарбницю держави, забезпечує її військову міць, панрегіональне чи світове мілітарне верховенство.

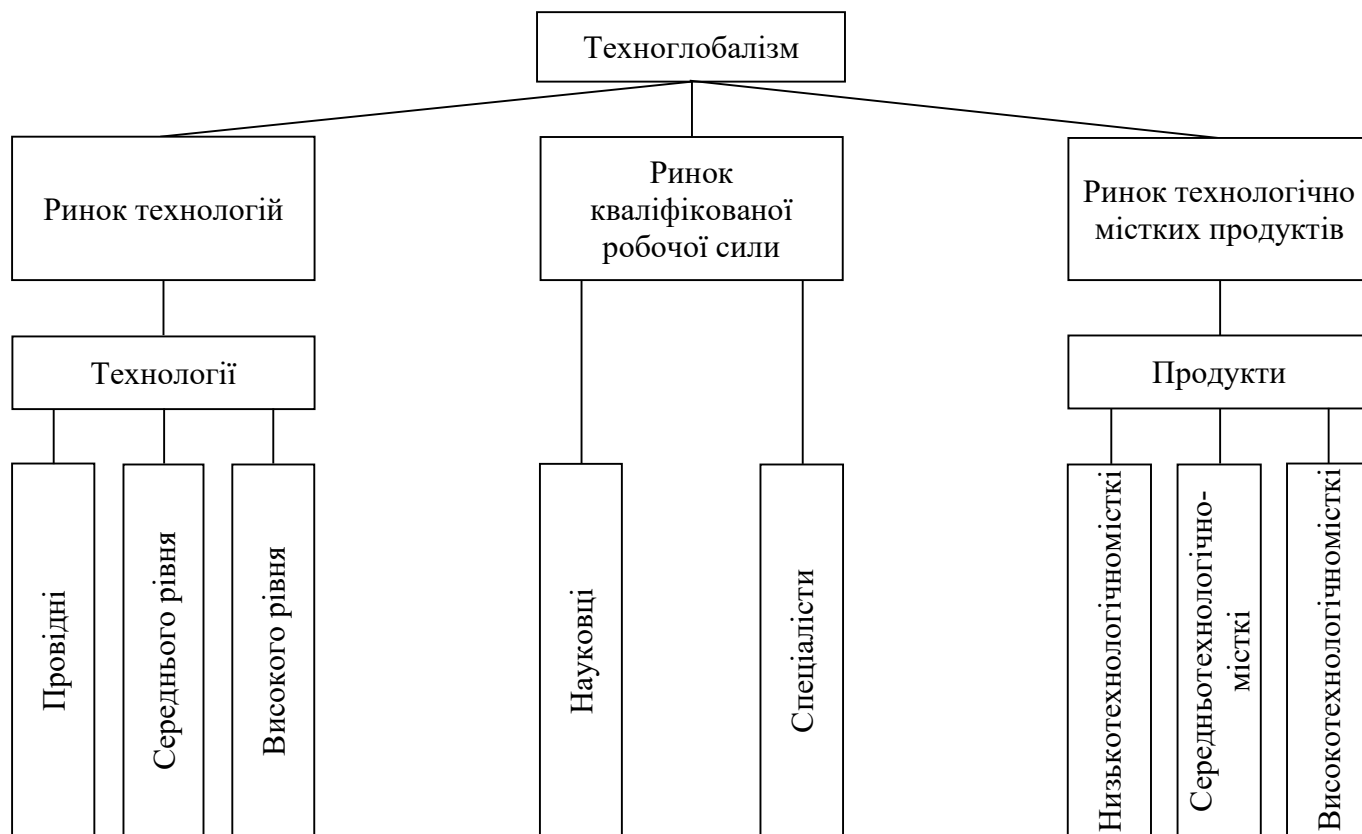

Рисунок 2.1 – Система світових та панрегіональних ринків, що формують технологічну глобалізацію

Джерело: [35].

На думку Дж. Сакса, за рівнем технологічного розвитку країни світу можна поділити на три групи. Першу – складають високорозвинені країни, в яких проживає приблизно 15 відсотків населення планети. Саме вони виробляють переважну частку технологічних інновацій, забезпечуючи ними решту світу. Друга велика група країн, в яких проживає майже половина людства, здатна запозичувати технології та використовувати їх у виробництві та споживанні. Решта країн формують третю

групу. Вони неспроможні ні виробляти нові технології, ні самостійно застосовувати іноземні технології. Це по-суті «технологічні маргінали».

Згідно теорії англійського історика А. Тойнбі світовий розвиток відбувається за моделлю «Виклик-і-Відповідь». Країна чи регіон усвідомлює себе частиною планетного універсалу і підлягає глобальним впливам. Світовий порядок у всі часи цивілізації формують найбільш розвинені країни, саме вони визначають «правила гри». Одним із сучасних викликів є техноглобалізм. Його проявами стали швидкий технологічний розвиток і жорстке технологічне суперництво. Лише участь в цих змаганнях, вихід на глобальні ринки технологічномістких продуктів, кваліфікованої робочої сили і технологій дають шанси на посідання гідного місця у світовому співтоваристві.

Виклик техноглобалізму повинен отримати свою «відповідь» у промисловій політиці держави. Її можна розглядати як систему заходів, спрямованих на формування перспективної структури економіки країни і які стосуються виробництва, інвестування. Розвитку інфраструктури та людського капіталу. Вони мають на меті перерозподіл ресурсів (інтелектуальних, фінансових і матеріальних) на користь прогресивних видів виробництва. Важливість цієї політики важко переоцінити, оскільки, як зазначають дослідники, починаючи з 70-80х рр. ХХ ст. промислова політика стає фактором конкуренції та конкурентоспроможності. Запорукою успішності промислової політики є наполегливе використання та розбудови наявного науково-технічного потенціалу та проведення активного міжнародного трансферу технологій.

Технічними аспектами, що прискорили процеси глобалізації в останні десятиліття, є комп'ютери, телекомунікаційне устаткування, телекомунікаційна інфраструктура, інформаційні потоки, зростання швидкості пересування (наприклад, за допомогою реактивних літаків), поширення знань у результаті наукового або інших видів інтелектуального взаємного обміну.

Інноваційна діяльність транснаціональних корпорацій може бути поділена на три принципово відмінні форми організації НДДКР: послідовну (поетапне здійснення дослідницької діяльності у причетних до неї структурних підрозділах),

паралельну (проведення якомога більшої кількості робіт із проєкту одночасно у декількох підрозділах) та інтегровану (поряд із традиційними функціональними і виробничими підрозділами створюються проєктні цільові групи на чолі з їх лідером, що виконує не лише інтегруючу, але й мотивуючу та розвиваючу ролі). Інтегрована форма властива таким провідним корпораціям як «Boeing», «Hewlett Parkard», «Digital Eguipment», «АТТ», «GM» та ін. Вона відзначається наступними перевагами: скорочення часу впровадження інноваційних проєктів на 30-70%, зменшення кількості конструкторських помилок на 65-80%, підвищення якості виконання рішень на 200-600%. При цьому створюється творча атмосфера в колективі і зменшується опір інноваціям.

Дослідження сучасних тенденцій науково-технологічного розвитку транснаціональних корпорацій дозволяє виявити зміну пріоритетів цього розвитку під впливом їх національної приналежності. У 1970-1990 рр. галузева структура витрат на НДДКР корпораціями США, Японії та ЄС була схожою. Пріоритетними галузями у здійсненні НДДКР були: аерокосмічна промисловість, автомобілебудування, електротехнічна промисловість. На кожну з цих галузей припадало від 10 до 15% витрат ТНК цих країн на дослідження та розробки. Однак, у наступні роки ситуація суттєво змінилась. Пріоритети корпорацій США виглядають таким чином: інформаційні технології (близько 20%), аерокосмічна галузь (12%), автомобілебудування (11%). У європейських корпораціях ці пріоритети виглядають по іншому: електротехніка (15%), автомобілебудування (13%), інформаційні технології (11%). Провідним науково-технологічним пріоритетом японських ТНК є: електроніка (18,5%) за ними слідує електротехніка (11%) і автомобілебудування (9%). Зазначені зміни пов'язані із прагненням транснаціональних корпорацій використати можливості державної підтримки (у відповідних країнах) фінансування науково-дослідних та дослідницько-конструкторських розробок з урахуванням національних конкурентних переваг [44].

Інноваційний процес транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації має тенденцію до підвищення рівня його інтернаціоналізації, яка полягає в тому, що всезростаюча частка науково-технологічних чинників переміщується з

материнських країн до приймаючих, в яких існують сприятливі креативні можливості місцевого персоналу та нижча вартість робочої сили.

Сьогодні в структурі економіки з'являються нові визначальні тенденції – прорив міжгалузевих оболонок, зрощування сфер виробництва в єдині інформаційні ланки, закріплювання структур в рамках великих виробничо-технологічних ланцюгів. Галузевий поділ економіки стає все більш анахронічним. Формуються суб'єкти економіки на принципово новій основі та в нових організаційно-функціональних формах. Хоча економічний вплив таких змін тільки починає проявлятися, вже існують ознаки того, що новітні технології, особливо в галузі інформації, спричиняють докорінні зміни в підходах до виробництва товарів і послуг (і, фактично, до зміни самого характеру товарів та послуг) та в організації виробництва як в країнах, так і у групах країн. Фактично у наш час формуються елементи нової всесвітньої виробничої системи, яка характеризується більш високим ступенем інтеграції, географічно децентралізованою організацією та новими виробничими методами. Зрощування нововведень та нових технологій, що з'являються в окремих країнах, в єдиний комплекс технічних знань, виникнення «технологічних макросистем» у галузях зв'язку, транспорту, наслідки революції телекомунікацій, створення Інтернету дозволяють робити висновок про посилення світових процесів техноглобалізації (рис. 2.2).

Техноглобалізація, з одного боку, є найпріоритетною та найбільш вагомою складовою глобалізації, а з другого, це процес, що охоплює всі галузі і сфери міжнародної економічної діяльності, інтегруючи на новітній інформаційно-комунікаційній основі знання, науку і виробництво двома взаємопов'язаними шляхами: інтервальним, який характеризується більш високим ступенем взаємодії науково-технологічних та інших підрозділів компанії в міжнародному інноваційному процесі та екстернальним, який включає інноваційні зв'язки підрозділів транснаціональних корпорацій з місцевими підприємствами та організаціями, що в кінцевому підсумку призводить до становлення феномену техноглобалізму.

Вивчення феномену техноглобалізації дозволяє дати її характеристику, як

процесу якісного переходу від нинішнього традиційного розуміння інновацій як ключового фактору підвищення міжнародної конкурентоспроможності окремих суб'єктів світової економіки до перетворення їх у майбутньому в універсальний інструмент гармонійної інтеграції цілей творчої діяльності учасників інноваційного процесу з параметрами стійкого економічного, соціального і екологічного розвитку. Володіючи динамічними джерелами саморозвитку, технологічна глобалізація не тільки випереджає економічний, фінансовий та соціокультурний глобалізм, а й багато в чому формує контури сучасної світогосподарської структури.

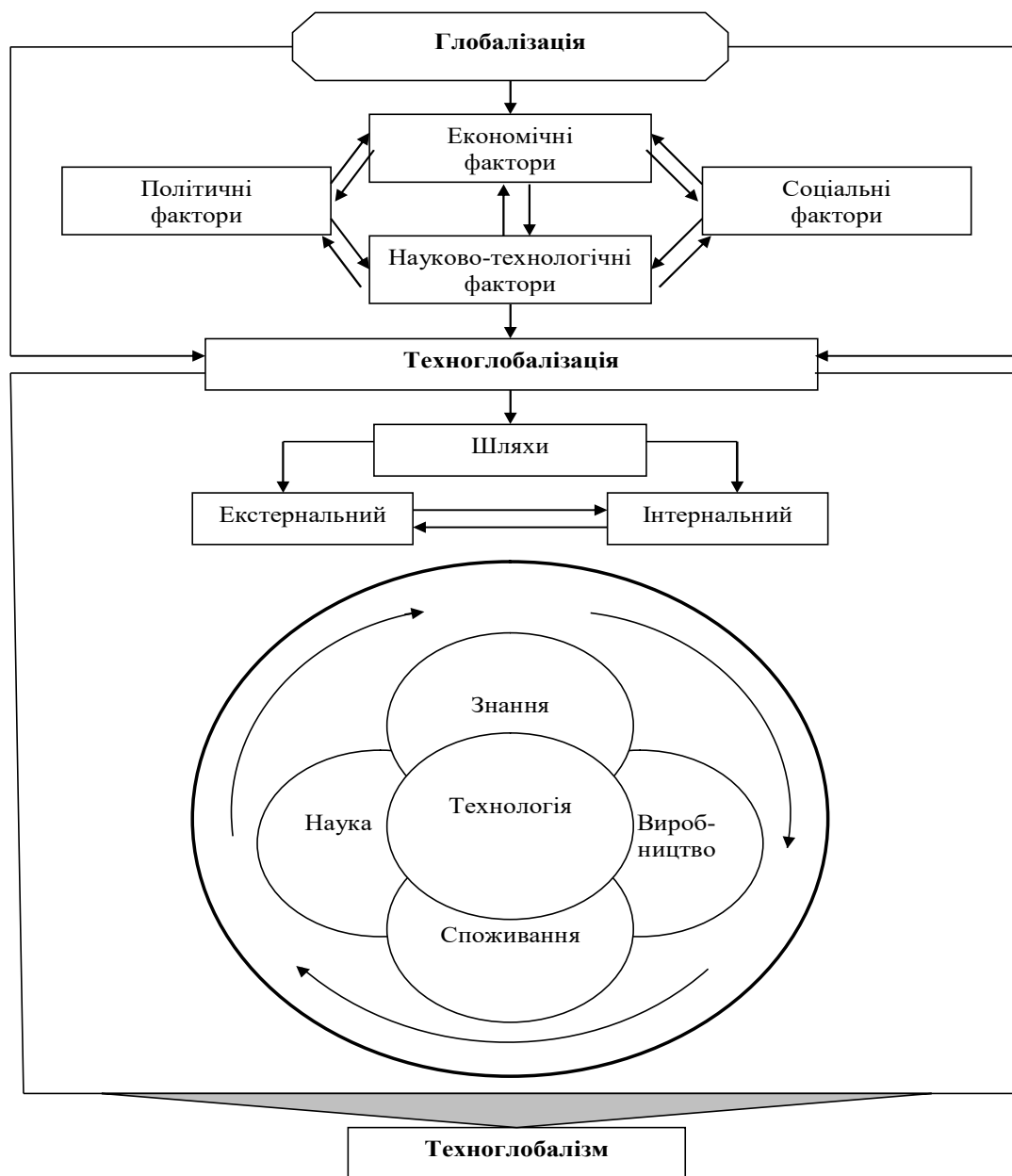

Рисунок 2.2 – Процес техноглобалізації

Джерело: [28].

Метою світової технологічної діяльності в різноманітних сферах (освітній, науково-дослідній, дослідницько-конструкторській, виробничій, інноваційній, зовнішньоекономічній та інших), є постійне структурне оновлення економічної системи із забезпеченням дотримання національних інтересів шляхом консолідації зусиль підприємств, галузей, регіонів для ефективної реалізації досягнень НТП на внутрішньому і зовнішньому ринках. Саме держава сприяє підвищенню національної конкурентоспроможності, сучасна концепція управління якою базується на принципах ефективного функціонування бізнесу; гнучкості його державного регулювання, інфраструктурної досконалості. Разом з тим, у сучасній глобальній економічній системі головним чинником забезпечення конкурентних переваг національної економіки є рівень інноваційної діяльності національних компаній і держави в цілому.

Таким чином, всі ці аспекти техноглобалізації визначаються транснаціоналізацією господарської діяльності, яка стала найважливішою домінантою розвитку світової економіки.

Розвиток НТП формує передумови для значного підвищення ефективності виробництва, для економії природних ресурсів і захисту навколишнього середовища, для переходу до стійкого розвитку. Виникнення глобальних інформаційних мереж і систем вперше в історії нашої планети відкривають можливість зв'язати буквально кожного з кожним, забезпечити доступ до інформаційних ресурсів людської цивілізації будь-якому жителю Землі, об'єднати сьогоднішні знання і духовні цінності, і істотно розширити межу застосування досягнень культури, науки і техніки. Сьогодні чітко позначився тісний зв'язок між освітою, навчанням і розвитком, тому ключовим фактором для будь-якої галузі, організації або компанії – стає ефективний доступ до освіти і безперервне навчання. У багатьох країнах реальністю стає розгортання масової системи якісного навчання й освіти на відстані, не обмеженого віковими рамками, системи постійного підвищення кваліфікації.

За рахунок техноглобалізації, інформація стає реальним соціальним ресурсом – адже фактично тільки вона здатна допомогти людині адаптуватися до

життя в умовах невизначеності, пристосуватися до постійних змін, виробити нові стереотипи поведінки, що відповідають новим обставинам. Для людини інформаційного століття єдність світу виявляється вже не теоретичною або ідеологічною абстракцією, а фактом його повсякденного життя. «Стискаючи простір», інформаційне суспільство суттєво розширює можливості людини вибирати, де і на яких умовах працювати, у кого і за якими цінами купувати ті або інші товари і послуги, робить продавців більш залежними від споживачів, істотно ускладнює життя монополістам, недобросовісним роботодавцям і виробникам.

2.2. Сучасні тенденції розвитку науково-технологічної діяльності ТНК

Утримання транснаціональними корпораціями своїх позицій на міжнародних ринках неможливе без впровадження нових технологій, спрямованих на розвиток їхніх конкурентних переваг як у напрямку зниження витрат, так і в напрямку збільшення вартості продукції та послуг. Глобальний характер конкуренції не тільки робить інновації більш значущими для ТНК, але й зумовлює необхідність пошуку нових шляхів впровадження інновацій. До недавнього часу корпорації створювали свої лабораторії, переважно на батьківщині, де розроблялися нові продукти, організовувалися дослідні виробництва, проводилися ринкові випробування тощо. У великих закордонних філіях, як правило, відкривалися центри адаптації продукції ТНК до місцевих умов, її сертифікації на національних ринках (з урахуванням вимог місцевого законодавства, клімату, можливих ергономічних особливостей тощо). Вважалося, що завдання локальних центрів полягає не в створенні інновацій, а в тому, щоб розширити базу для вже перевірених на ринках продуктів, тим самим знизивши їх вартість.

Таку стратегію організації НДДКР використовували переважно американські ТНК, які на початку ХХІ століття перестають бути абсолютними лідерами інновацій. Їх поступово витісняють провідні ТНК з Японії та ЄС. Прикладом такого

забезпечення є порівняння динаміки витрат на НДДКР у деяких провідних компаніях світу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка витрат окремих провідних ТНК на НДДКР

Компанії	Роки			
	2007	2011	2015	2019
США, млрд дол. США				
General Motors	8,2	7,2	6,6	6,96
Ford Motor Company	6,5	5,2	7,2	5,0
The Boeing Company	1,8	1,5	3,26	4,1
Microsoft Corporation	2,6	6,3	6,58	8,7
Європа, млрд євро				
Siemens AG (Німеччина)	3,9	5,1	3,1	3,8
Sanofi (Франція)	1,3	3,4	4,43	5,8
Roche Holding AG (Швейцарія)	3,7	4,3	5,9	4,2
Volkswagen AG (Німеччина)	4,2	4,4	4,3	3,1
Японія, млрд єн				
Honda Motor Co., Ltd.	н.д.	395,2	510,3	587,9
Toyota Motor Corporation	23,1	29,9	31,2	178,7
Toshiba Corporation	322,9	326,2	394,0	323,2
Hitachi Ltd.	4,5	6,4	412,5	372,4

Джерело: [45].

Глобальний характер конкуренції не тільки робить інновації більш значущими для ТНК, але й зумовлює необхідність пошуку нових шляхів впровадження інновацій. Традиційно більшість міжнародних корпорацій використовують один із двох класичних типів технологічної політики [36]:

- «center-for-global» (політика глобального центру);
- «local-for-local» (політика поліцентризму).

Централізація НДДКР зумовлена такими причинами:

- необхідність контролю з боку керівництва корпорації за технологією, що розглядається як довгострокова конкурентна перевага;
- необхідність тісної взаємодії між розробкою документації та обладнанням, а пізніше – між функціями виробництва та розробкою технології;
- скорочення часу на НДДКР у швидко мінливому конкурентному середовищі.

Основний ризик централізованої технологічної політики полягає в тому, що результат інновацій може не точно відображати потреби місцевого ринку, також

можуть виникнути труднощі з впровадженням нових технологій через опір дочірніх компаній приймати централізовані рішення.

У сучасних умовах, незважаючи на поглиблення тенденції глобалізації в багатьох галузях промисловості, необхідність урахування особливостей місцевого попиту та країнових відмінностей не зникає, а часто навіть зростає.

Але цей тип інноваційного процесу має свої недоліки:

- прагнення національних гілок до автономії не завжди виправдане;
- дублювання розробок, які вже проводяться в інших дочірніх компаніях ТНК, у випадку, коли кожна національна філія шукає власне вирішення спільної проблеми;
- поява додаткових витрат на НДДКР [46].

Жорстка та невпинна конкуренція на глобальному ринку з високим рівнем представництва різних акторів вимагає від міжнародних монополій, які претендують на статус його впливових гравців, активного залучення до інновацій та суттєвої трансформації своєї технологічної політики. Сьогодні останнє все більше набуває глобальних рис, коли процеси інтернаціоналізації охопили практично всі етапи створення та розвитку нової техніки – від генерації інноваційних ідей до виробництва високотехнологічної продукції та її реалізації на світовому ринку. Про це свідчить, зокрема, стрімке розширення НДДКР іноземних філій ТНК в останні десятиліття: якщо в 1975 р. витрати американських монополій на ці цілі становили лише 1,5 млрд дол. США, у 2000 р. вони досягли 14,8 млрд дол. дол., а у 2018 році – 27,5 млрд дол. США. У 2018 році близько 14% коштів, виділених американськими ТНК на НДДКР, було витрачено на дослідження та розробки в дослідницьких центрах їхніх закордонних філій. Для Ірландії відповідний показник становив близько 72%, для Бельгії – 56%, для Швеції – 45% [42]. Результати НДДКР, отримані за участю іноземних вчених, як правило, активно використовуються материнськими компаніями, а в деяких виробничих галузях – фармацевтичній, хімічній, приладобудівній – цінність дослідницьких лабораторій у зарубіжних філіях ТНК часто перевищує материнські компанії. Крім того, самі філії спрямовують переважну більшість витрат на НДДКР (близько 80%) на проекти, що реалізуються

для власних потреб, хоча ці дослідження часто пов'язані з роботами, що проводяться в інших філіях ТНК і її материнської компанії. Таке внутрішньофірмове міжнародне співробітництво певною мірою переорієнтовує міждержавний технологічний обмін у бік поглиблення науково-технічного співробітництва між ТНК та їх філіями, що підвищує технологічний потенціал провідних країн світу та забезпечує їх технологічне лідерство в різних сферах науково-технічної конкуренції [43].

2500 найбільших світових компаній інвестували загалом 1093,9 млрд євро у 2022 р. в дослідження та розробки, що на 14,8% більше, ніж вони інвестували за 2021 р. Після відносного уповільнення показників інвестицій в дослідження та розробки на глобальному рівні в 2022 р. вони зросли на 6,0% порівняно з 8,9% у 2021 р., тобто темпи зростання НДДКР знову зросли та навіть перевищили рівень до пандемії. До рейтингу TOP-2500 Industrial R&D Investment Scoreboard увійшли компанії з 41 країни. 16 із 41 країни є членами ЄС, порівняно з 17 у 2020 р. Загальні інвестиції в науково-дослідні роботи, зроблені цими 2500 компаніями, становлять 86,3% глобальних фінансованих науково-дослідних робіт ТНК (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Розподіл компаній за виконанням НДДКР по країнах/регіонах

Країна ЄС	Місце в рейтингу		НДДКР, млрд євро	Країна не з ЄС	Місце в рейтингу		НДДКР, млрд євро
	2021 р.	2022 р.			2021 р.	2022 р.	
Німеччина	124	114	91,03	США	779	822	439,7
Франція	66	57	28,78	Китай	597	678	195,9
Нідерланди	34	38	24,08	Японія	293	233	113,8
Швеція	34	26	11,50	Швейцарія	57	55	34,9
Ірландія	27	24	8,28	Південна Корея	60	53	34,3
Данія	29	25	7,14	Великобританія	105	95	32,8
Фінляндія	15	12	5,30	Тайвань	86	84	24,8
Італія	21	20	5,21	Індія	25	24	5,6
Іспанія	14	12	4,48	Канада	26	28	5,2
Бельгія	13	12	3,11	Ізраїль	21	22	4,1
Австрія	14	13	2,04	Австралія	11	10	3,1
Люксембург	4	3	1,25	Сінгапур	6	7	1,6
Португалія	2	2	0,18	Норвегія	11	9	1,4
Угорщина	1	1	0,17	Саудівська Аравія	1	1	0,9
Словенія	1	1	0,15	Бразилія	5	4	0,5
Мальта	1	1	0,06	Інші 10 країн	9	14	2,5
Всього ЄС	401	361	192,8	Всього	2099	2139	901,1

Джерело: [48].

США мають найбільшу кількість ТНК, що інвестують у науково-дослідні розробки (822 компанії), за ними йдуть Китай (679), ЄС (361), Японія (233), Великобританія (95), Тайвань (84), Швейцарія (55), Південна Корея (53), Канада (28) та Індія (24). Топ-10 країн/регіонів залишився таким же, як і минулого року, за винятком Швейцарії, яка випередила Південну Корею. Різниця між результатами 2021 та 2022 є відносною вагою кожної країни чи регіону. Наприклад, порівняно з 2020 роком кількість китайських і американських компаній у рейтингу помітно зросла. Японія спостерігала значне скорочення на 60 компаній, як і ЄС з 40 компаніями менше, ніж минулого року. Завдяки цьому скороченню удвічі більше компаній ЄС покинули TOP-2500, тоді як кількість китайських компаній зросла на третину.

Аналіз розвитку світової економіки показує, що найбільш прибутковими секторами сьогодні є виробництво інформаційних технологій, комп'ютерів і напівпровідників, систем зв'язку і телекомунікацій, ліків і медичного обладнання. Їхній успіх базується насамперед на використанні раніше отриманих наукових знань і нових техніко-технологічних рішень у поєднанні з чіткою та послідовною концепцією ведення бізнесу у сфері науково-технічних розробок та їх впровадження. Ці ТНК використовують дослідницькі центри в багатьох країнах, де вони мають кваліфікований персонал та інші необхідні умови для того, щоб удосконалити виробництво своєї продукції відповідно до місцевих умов розширення ринків збуту продукції та послуг. Так, провідні американські ТНК мають близько 200 дослідницьких лабораторій за кордоном у таких країнах, як Японія, Великобританія, Канада, Німеччина [37].

Великі та багатонаціональні компанії часто працюють у кількох секторах, що ускладнює класифікацію компанії в певному секторі. Найчастіше ТНК класифікують за основним сектором, у якому вони ведуть свій бізнес, використовуючи різну таксономію, таку як наприклад International Classification Benchmark (ICB). Зазвичай це сектор, який зазначають самі компанії у своїх річних звітах. Розглянемо розбивку компаній за секторами відповідно до цього показника та згрупованих у широких макросекторах (табл. 2.3). Також цікаво об'єднати

компанії відповідно до ролі, яку вони відіграють у промислових екосистемах.

Таблиця 2.3 – Класифікація ТНК за промисловими секторами

Промисловий сектор	Класифікація сектора ІСВ цифри	Кількість фірм		НДДКР 2021 р., млрд євро	Інтенсивність НДДКР, %	Загальна кількість НДДКР, %	НДДКР на фірму, млн євро
		2021 р.	2022 р.				
1	2	3	4	5	6	7	8
Аерокосмічна промисловість і оборона	Аерокосмічна; захист	43	44	17,7	3,9	1,6	402,3
Автомобілі та інший транспорт	Автозапчастини; автомобілі; комерційні транспортні засоби та вантажівки; шини	184	179	152,4	4,9	13,9	846,7
Хімікалії	Товарна хімія; спеціальна хімія	125	115	25,1	2,4	2,3	218,6
Будівництво	Будівельні матеріали та кріплення; конструкція та матеріали; важке будівництво	67	65	30,9	2,3	2,8	474,7
Енергія	Альтернативна енергетика; альтернативні види палива; традиційна електроенергія; електрика; розвідка та видобуток; розподіл газу; газ, вода та комунальні послуги; інтегрована нафта і газ; багатофункціональність; виробники нафти та газу; нафтове обладнання та послуги; послуги та дистрибуція нафтового обладнання; обладнання для відновлюваних джерел енергії; вода	82	80	19,5	0,5	1,8	243,7
Фінансовий	Банки; фінансові послуги; повне страхування; страхові брокери; інвестиційні послуги; страхування життя; холдинг і розвиток нерухомості; інвестиції в нерухомість та послуги; послуги з нерухомості; перестрахування; спеціальність фінанси	67	61	19,1	2,7	1,7	313,9
Галузі охорони здоров'я	Біотехнологія; постачальники медичних послуг; медичне обладнання; медичне приладдя; фармацевтика	525	567	235,3	12,4	21,5	415,0
Виробники ІКТ	Комп'ютерне обладнання; електричні компоненти та обладнання; електронне обладнання; електронне офісне обладнання; напівпровідники; телекомунікаційне обладнання	458	456	246,8	7,0	22,6	541,2
ІКТ послуги	Комп'ютерні послуги; інтернет; програмне забезпечення; мобільні телекомунікації	355	365	216,3	9,3	19,8	592,5

продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8
Промислові	Алюміній; контейнери та упаковка; диверсифікована промисловість; служби доставки; промислове обладнання; чавун і сталь; кольорові метали; транспортні послуги	274	260	54,8	2,5	5,0	210,7
Інше	Напої; роздрібна торгівля продуктами харчування та ліками; виробники харчових продуктів; лісове господарство та папір; роздрібна торгівля; товари для дому та будівництво будинків; товари для відпочинку; ЗМІ; видобуток корисних копалин; особисті речі; служби підтримки; тютюн; подорожі та відпочинок	320	308	75,9	2,6	6,9	247,3
Всього		2500	1093,8	4,7	100,0	437,7	

Джерело: [48].

З 567 компаніями, які складають 22,7% від загальної кількості, сектор охорони здоров'я має найвищу частку компаній у вибірці. У порівнянні з 2021 роком, в цьому секторі є ще 42 компанії, що є найбільшим приростом кількості ТНК, зафіксованим в будь-якому секторі з 2020 року. Наступним за ними йде сектор виробників ІКТ, який, незважаючи на невелике зменшення кількості фірм, складає 18,2% від загальної кількості компаній у вибірці. У секторі ІКТ-послуг третє місце за часткою компаній займає 14,6% та на 10 більше компаній, ніж у 2020 році. Промислові та хімічні сектори показали найбільше зменшення кількості компаній протягом останнього року: відповідно на 14 і 10 компаній менше. Це відповідає тенденції, коли компанії з секторів, які часто вкладають менше коштів у дослідження та розробки, ніж у високотехнологічні сектори, такі як охорона здоров'я та ІКТ, виходять з рейтингу, в той час як компанії з ІКТ (особливо з Китаю) та охорони здоров'я входять в нього.

Досвід розвинутих країн показує, що конкурентоспроможність забезпечується рядом умов, основними з яких є накопичений науково-технічний потенціал, інституційні фактори технічного прогресу та наявність великих наукомістких корпорацій. Тому актуальною тенденцією науково-технічної діяльності ТНК є нова

хвиля злиттів і поглинань (M&A). У 90-х роках XX століття почався так званий період мегазлиттів. Цей період характеризувався зростанням міжнародних M&A операцій, поєднанням конкурентів, особливо британських компаній, з американськими. Посилення злиттів і поглинань спостерігалось в усіх галузях, але найбільшого розвитку отримали сфера зв'язку, інформаційних технологій, банківських і фінансових послуг, медична промисловість і транспорт.

На початку XXI століття ринок злиттів і поглинань пережив значне зростання. Прагнення компаній до злиття та поглинання зросло, а ситуація на ринку ще більше покращилася завдяки деяким великим угодам: найбільший у світі фармацевтичний концерн Pfizer, Inc. придбав американську компанію Pharmacia за 57,8 мільярдів дол. США, італійський комп'ютер, принтер і друкарська компанія Olivetti купила Telecon Italia SPA за 24,4 млрд дол. США, британська нафтогазова компанія BP plc придбала консорціум Alfa Group за 7,7 млрд дол. США та інші [42]. Жвавий інтерес великих транснаціональних структур також був зосереджений у фінансовому секторі, фармацевтиці, нафтогазовій промисловості та енергетиці (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Найбільші M&A операції початку XXI століття, млрд дол США

Компанія покупець	Сфера діяльності	Придбана компанія	Вартість угоди
Pfizer, Inc. (США)	Фармацевтика	Wyeth (USA)	68,0
Roche Holding AG (Швейцарія)	Виробництво біопрепаратів	Genentech Inc. (USA)	46,7
Lake Acquisitions Ltd. (Великобританія)	Енергія	British Energy Group PLC (UK)	16,9
Enel SpA (Італія)	Енергія	Endesa SA (Spain)	13,5
Mirror Lake Oil & Gas Co Ltd (Канада)	Нафтогазова промисловість	Addax Petroleum Corp. (Switzerland)	7,2
Sumitomo Mitsui Banking Corp (Японія)	Фінансові послуги	Nikko Cordial Securities Inc. (Japan)	5,8
Sanofi (Франція)	Фармацевтика	Meriel Ltd (USA)	4,0
Korea National Oil Corp (Південна Корея)	Нафтогазова промисловість	Harvest Energy Trust (Canada)	3,9
GlaxoSmithKline PLC (Великобританія)	Фармацевтика	Stiefel Laboratories Inc. (USA)	3,6
Warner Chilcott PLC (США)	Фармацевтика	Procter & Gamble Pharmaceuticals Inc. (USA)	3,1

Джерело: [36].

Більшість операцій зі злиття та поглинання було здійснено північноамериканськими корпораціями, але активність також зросла в усьому світі в

різних секторах економіки. У цей період швейцарський фармацевтичний концерн Novartis International AG за понад 28 млрд дол. США придбав у швейцарської корпорації Nestle S.A. американського виробника засобів для очей Alcon, а Kraft Foods Inc. за 19,5 млрд дол. США купив британську кондитерську компанію Cadbury plc., General Motors. Корпорація придбала AmeriCredit Corp за 3,5 млрд дол. США, Sanofi придбала акції Genzyme Corporation за 18,5 млрд дол. США, а Intel Corporation купила McAfee за 7,7 млрд дол. США [43].

Придбання Anobit Technologies компанією Apple Inc. відбулося за 500 млн дол. США, Autonomy Corporation компанією Hewlett-Packard за 11,7 млрд дол. США, а придбання Vector Aerospace компанією EADS за 625 млн дол. США [37].

В останні два десятиліття в результаті зростаючої інтернаціоналізації досліджень різко зросла тенденція до формування стратегічних альянсів, особливо через злиття компаній у високотехнологічних галузях, таких як фармацевтика, телекомунікації, напівпровідники тощо. Ці альянси є найбільш перспективною формою організації міжнародного науково-технічного співробітництва між фірмами різних країн для спільного вирішення науково-технічних завдань. В рамках наступних альянсів передбачається така співпраця між корпораціями:

- спільні НДДКР;
- взаємний обмін науковими досягненнями;
- взаємний обмін виробничим досвідом;
- підготовка кваліфікованих кадрів.

При створенні стратегічних альянсів акцент зміщується з політики придбання на взаємовигідну співпрацю, а ризики, що виникають при реалізації проєктів, розподіляються між партнерами. У результаті формуються потужні науково-виробничі фінансові структури, змінюються умови і характер конкуренції.

На сьогоднішній день загальна частка R&D коопераційних альянсів становить більше половини спільних корпоративних програм. Значні витрати на НДДКР є вагомим стимулом для формування міжфірмових альянсів для забезпечення економії на масштабі, незважаючи на складність координації роботи в цій сфері. Альянси були найбільш розвинені в автомобільній, авіабудівній, промислових

роботах, споживчій електроніці та інших галузях. При цьому слід зазначити, що альянси не є довгостроковими альянсами: 30% з них закінчуються злиттям і поглинанням, 40% припиняють своє існування після виконання завдання, для якого вони були створені, інші 30% поступово розпадаються [41].

За міжнародною класифікацією стратегічні альянси бувають вертикальні (коли співпрацюють постачальники факторів і компанії, що виробляють кінцеву продукцію) і горизонтальні (коли в спільній діяльності беруть участь компанії одного рівня, тобто ті, що працюють в одній сфері). У горизонтальних альянсах конкуруючі компанії співпрацюють на користь одна одної. Такий тип співпраці характерний для компаній, що працюють у високотехнологічних галузях. Наприклад, американська корпорація IBM і японська корпорація Toshiba досить активно конкурують у виробництві і продажі ноутбуків, і в той же час вони об'єднують зусилля в дослідженнях і розробках плоских екранів. Яскраві приклади компаній, які об'єднані в стратегічні альянси і водночас конкурують (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Конкуренція та співпраця між партнерами в стратегічних альянсах у високотехнологічних галузях

Альянси	Сфери співробітництва	Сфери конкуренції
Xerox Corporation і Fuji Xerox	Більшість копіювальних технологій, технологія принтерів	Деякі технології копіювання, виготовлення окремих компонентів
Fujitsu Limited і Amdahl	Універсальна комп'ютерна техніка	Розподіл виготовленої продукції
IBM і Toshiba Corporation	Розробка та виробництво плоских екранів	Продаж комп'ютерів
Sun Microsystems і Fujitsu Limited	Дослідження та розробки мікропроцесорів, обчислювальної техніки	Виробництво мікропроцесорів, продаж робочих станцій в Японії
Hewlett-Packard і Apple Inc.	Дослідження та розробки мікропроцесорів, трансфер технологій	Виробництво мікропроцесорів
IBM і Apple Inc.	Комп'ютерні технології	Продаж комп'ютерів та операційних систем
IBM і Motorola Inc.	Обчислювальна техніка, дослідження та розробки мікропроцесорів	Виробництво та продаж мікропроцесорів

Джерело: [42].

З усього вищевикладеного можна зробити висновок, що основними мотивами, які штовхають міжнародні корпорації до створення стратегічних альянсів, є наступні:

- швидкий розвиток технологій і скорочення життєвого циклу товарів і технологічних процесів, і, відповідно, скорочення часу на НДДКР;
- отримання доступу до науково-технічних досягнень партнера по альянсу;
- постійно зростаюча вартість досліджень у високотехнологічних галузях і розподіл ризику невдачі при проведенні спільних досліджень і розробок.

Важливо підкреслити, що для найбільших ТНК країн Тріади характерні різні напрямки науково-технічної діяльності. Ми розглянули основні особливості діяльності транснаціональних корпорацій у сфері НДДКР у цих країнах.

У США значна частина прямих іноземних інвестицій ТНК у виробництво здійснюється через стратегічні альянси. Як зазначалося раніше, американські компанії часто стають лідерами в таких альянсах. Глобальні компанії також формують механізми взаємодії з малими фірмами у сфері R&D. Деякі з них (General Electric, Cisco Systems, Inc.) вже досягли певного прогресу, тоді як інші (Procter & Gamble Co.) вкладають значні кошти у власні дослідження та розробки. Їх організаційна структура заснована на розподілі на базові процеси (як правило, виділяється 3-5 процесів, що лежать в основі виробничого циклу). Основу компанії складають автономні робочі групи (бригади), кількість яких також зведена до мінімуму. Вище керівництво надзвичайно мало, і в його розпорядженні залишаються лише фінанси та персонал. Наприклад, AT&T Inc. сформувала автономні групи з 10 до 15 осіб і зменшила кількість основних процесів зі 130 до 13. General Electric, яка також почала перехід на нову систему, все ще підтримує до 100 основних процесів разом із 9-12 особами у них. Розглядаючи особливості науково-технічної діяльності ТНК Японії, слід зазначити, що в середині 80-х років почався процес «розмивання» традиційних фінансових груп Японії та зближення японських ТНК з уже існуючими в США і західних країнах. Європа. Сучасна тенденція полягає в тому, що високотехнологічні компанії активно зливаються з європейськими та американськими корпораціями, часто стаючи вирішальним фактором зростання (як у випадку з альянсом Fujitsu Limited і Siemens AG). Але японські корпорації, як правило, більш закриті та консервативні, і вважають за краще зосереджувати майже

всю дослідницьку діяльність у центрах, розташованих у Японії, залучаючи іноземні науково-дослідні лабораторії лише на останніх стадіях комерціалізації інновацій для адаптації готового продукту чи технології до місцевих стандартів, для його добудова з урахуванням особливостей місцевого ринку.

При аналізі європейських ТНК можна виділити ряд тенденцій, деякі з яких відрізняються від світових. Європейські корпорації схильні до конфронтації одна з одною, тоді як американські та японські більш охоче йдуть на компроміси та вступають у союз навіть зі своїми конкурентами. Проте в останні роки спостерігається тенденція до об'єднання європейських корпорацій перед обличчям заокеанських конкурентів. Наприклад, керівництво Telecom Italia SPA і Deutsche Telekom оголосило про злиття. Сума угоди оцінювалася в 79 млрд дол. США. Нова корпорація заробила 63 млрд дол. США, а ринкова вартість склала 200 млрд дол. США, що дозволило їй скласти гідну конкуренцію таким телекомунікаційним гігантам, як, наприклад, американська AT&T Inc.

Європейські корпорації, користуючись перевагами Європейського Союзу, часто розміщують свої науково-дослідні лабораторії в країні Європи, де зосереджені висококваліфіковані кадри. Наприклад, ABB Corporation, яка виникла в результаті злиття ASEA (Швеція) і Brown, Boveri & Cie. (Швейцарія), створила новий енергетичний дослідницький центр, але не в Швеції і не в Швейцарії, а в Німеччині, де він був можливість знайти висококваліфікованих спеціалістів.

Висновки до розділу 2

У сучасних умовах по-справжньому передовими є ті компанії, які здатні уважно стежити за всіма ринковими та технологічними тенденціями, творчо реагувати на можливості та загрози, які ці тенденції несуть, постійно генерувати нові ідеї та продукти та використовувати їх швидко та ефективно, враховуючи глобального масштабу. Технологічна політика фірми повинна сприяти подвійній

глобальній меті – по-перше, зменшити ризики і вижити, по-друге, підвищити ефективність власної діяльності, стати більш прибутковою.

ТНК впроваджують стратегії організації НДДКР, які зазначалися переважно американськими компаніями. Проте, зростаюча конкуренція на глобальному ринку призводить до змін у лідерстві інновацій, де провідні ТНК з Японії та Європейського Союзу набувають переваги.

США мають найбільшу кількість транснаціональних корпорацій, що інвестують у науково-дослідні розробки. Позиція США лідирує з 822 компаніями, за ними йдуть Китай з 679 компаніями, Європейський Союз з 361 компанією та інші країни. Найприбутковішими секторами сьогодні є виробництво інформаційних технологій, комп'ютерів, телекомунікаційних систем, ліків та медичного обладнання. Успіх цих секторів базується на використанні наукових знань і нових технологій у поєднанні з ефективним веденням бізнесу у сфері наукових розробок. Великі та багатонаціональні компанії часто працюють у кількох секторах, що ускладнює їх класифікацію за галузями. Традиційно, компанії класифікуються за основним сектором, у якому вони займаються бізнесом. У цьому випадку найбільшою часткою компаній у вибірці є сектор охорони здоров'я, за яким слідує сектор виробників інформаційно-комунікаційних технологій. Злиття та поглинання (M&A) стали актуальною тенденцією науково-технічної діяльності транснаціональних корпорацій. Цей процес дозволяє компаніям поєднувати свої ресурси і знання, що сприяє збільшенню конкурентоспроможності. Злиття та поглинання

Глобальна конкуренція ставить перед ТНК вимогу шукати нові шляхи впровадження інновацій. Це призводить до застосування двох класичних типів технологічної політики – «політика глобального центру» та «політика поліцентризму». Централізація НДДКР виникає з потреби контролю з боку керівництва ТНК, тісної взаємодії між розробкою та виробництвом технології, а також з метою зменшення часу на НДДКР у конкурентному середовищі.

Однак, централізована технологічна політика може мати свої недоліки, такі як недостатня враховування потреб місцевого ринку, дублювання розробок та

додаткові витрати на НДДКР. У сучасних умовах, не дивлячись на глобалізацію, необхідність враховувати особливості місцевого попиту та країнові відмінності продовжує зростати. Це стимулює міжнародні ТНК до активного залучення до інновацій та трансформації своєї технологічної політики для адаптації до різних ринків.

Отже, можна висунути гіпотезу, що ТНК використовують змішану модель технологічної політики, поєднуючи централізацію та децентралізацію НДДКР для досягнення конкурентних переваг та збалансованого розвитку.

В умовах жорсткої конкуренції як на міжнародному, так і на внутрішньому ринках здатність компаній працювати та розвиватися залежить від їх здатності створювати та впроваджувати інновації. Саме інновації викликають безперервні економічні зміни, сприяють динамічному розвитку та підвищенню ефективності як економічної системи в цілому, так і окремого підприємства. Науково-технічний розвиток корпорацій є вирішальною передумовою забезпечення їх прибутковості. Сьогодні ТНК прагнуть скористатися ефектом масштабу в організації досліджень і розробок: глобалізація дозволяє розподіляти витрати, пов'язані зі створенням нових моделей продукції, між більшою кількістю споживачів, тим самим знижуючи витрати на одиницю продукції або підвищуючи їх ефективність. Крім того, глобалізація створює широкі можливості для використання міжнародного поділу праці в науковій сфері.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЯ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЕКСПОРТНО-ОРІЄНТОВАНИХ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасні тенденції використання науково-технологічних чинників українськими експортно-орієнтованими підприємствами

Завоювання і утримання позицій на світових ринках високотехнологічної продукції досягається в жорсткій конкурентній боротьбі. Переваги в ній забезпечується не стільки цінами на продукцію, скільки її споживчими властивостями і якістю, удосконалення яких неможливе без опори на інновації і технології. Інноваційні процеси будуть інтенсивними лише при відповідній зацікавленості бізнесу і стимулюючій ролі держави.

Держава може і повинна відігравати вирішальну роль у процесі формування національної науково-технологічної системи. Світова практика свідчить: країни та окремі компанії досягають стратегічних конкурентних переваг не за рахунок великого числа науковців та інженерів або кількості накопичених патентів і ноу-хау, а головним чином завдяки наявності високоефективних інституціональних механізмів, що дозволяють як підвищувати рівень науково-технічного потенціалу, так і організовувати ефективне використання продуктів наукової і конструкторської праці.

При пасивності національної технологічної політики можливості глобалізації не перетворюються на реальність. Для успіху недостатньо ввести вільну торгівлю, стати зовнішньо відкритою економікою та пасивно очікувати на плідні результати. Міжнародні потоки знань, інновацій, технологій є джерелом успіху лише тоді, коли країна володіє самим важливим: національною здібністю систематично відслідковувати та освоювати зарубіжні науково-дослідні досягнення.

Розвиток здібності до інновацій в Україні представляється найактуальнішою

задачею, від рішення якої в значній мірі залежатиме положення України у світі. Здатність до нововведень визначає, власне кажучи, можливості країни в сфері економіки, соціальній сфері, забезпеченні національної безпеки на найближчі роки і віддалену перспективу. Її формування – не однократний акт, а тривала, кропітка робота зі створення умов, що сприяють розвитку інноваційного потенціалу держави.

Соціально-економічний розвиток України може бути збалансованим й ефективним тільки за умови формування в перехідній економіці сучасних управлінських інструментів реалізації поставлених цілей в інноваційній сфері.

Нарощування конкурентних позицій наукомістких підприємств України на зарубіжних ринках неможливе без становлення менеджменту інноваційного типу, який має формуватися з урахуванням дуалістичного (усталеного і венчурного) характеру сучасного науково-технологічного розвитку, що потребує певної селекції можливих нововведень при їх орієнтації на стратегічний успіх. Усталена форма інноваційного управління має ґрунтуватись на використанні підтримуючих технологій, а поява підричних технологій, – зумовлює венчурну форму управлінського процесу.

Нарощування темпів розвитку науково-технологічної системи полягає в перетворенні ідей у прибутковий бізнес. Ані держава, ні компанія не одержать вигоди навіть від самої привабливої інноваційної можливості, якщо не зможуть мобілізувати ресурси для її реалізації і захистити її від конкурентів. Саме це і являє собою проблему для багатьох повільно зростаючих фірм в країнах з перехідною економікою, керівники яких не володіють такими уміннями.

Щоб дати поштовх прогресу, потрібно створити один або кілька нових акселераторів розвитку. Найчастіше ці нові акселератори розвитку знаходяться на незнайомій території. Динамічні компанії долають розрив між своїм нинішнім положенням і тим, до якого прагнуть не одним великим стрибком, а поступово, роблячи серію цілеспрямованих, ретельно обміркованих кроків, які забезпечують логічне і вивірене розширення спектру наявних ресурсів і створення нових, формують специфічну динаміку і конфігурацію зростання. Кожен крок сам по собі створює вартість і додаткові ресурси, що дозволяє системі краще підготуватися до

нових можливостей. Хоча окремі кроки можуть здатися досить скромними, усі разом вони складають вражаючі сходи послідовного зростання.

Такий підхід припускає невеликі кроки, розраховані на найближче майбутнє. Це дозволяє зберегти стратегічну гнучкість і знизити ризики, він дозволяє розбити великі стрибки на ряд послідовних кроків, за рахунок чого з'являється час для вироблення умінь і навичок, що вимагаються на наступній сходинці.

Існуючий спад і застій у науково-технологічній діяльності українських компаній неможливо перебороти традиційними методами, тільки радикальні заходи для впровадження нових наукових, технічних і технологічних рішень, сучасних виробничих процесів, здатних випускати конкурентоспроможні товари, нарощування інноваційного потенціалу українських підприємств за рахунок формування сучасної корпоративної культури та удосконалення систем управління інноваційними процесами, дозволять економіці вийти з затяжної кризи і забезпечити Україні гідне місце у світовому співтоваристві. Іншими словами, для плідного технологічного співробітництва з транснаціональними корпораціями в процесі долаття Україною інтеграційних бар'єрів вітчизняним виробникам продукції та послуг важливо здійснити перехід до інноваційної моделі розвитку і впровадити на її основі сучасні системи управління науково-технологічною діяльністю.

У зв'язку з ситуацією, що склалася в науково-технологічній діяльності країни актуалізується питання про відповідь на глобальні виклики зарубіжних ТНК, щоб остаточно не поглинутися ними. Особливої актуалізації це питання набуло після приєднання України до СОТ у травні 2008 р., коли значна частина вітчизняних підприємств стала перед фактом, що не готова до зростання конкуренції на внутрішньому ринку з провідними західними компаніями.

У таких умовах, практика деяких країн, в тому числі і України (наприклад автомобілебудування), показує, що внутрішні ринки стають об'єктом протекціонізму – нетарифних і в меншій мірі тарифних обмежень імпорту.

Проте, спроби відродити протекціоністську політику під прапором збереження національних досягнень, приводять лише до прямо протилежного результату. Захищені від зовнішніх впливів галузі не одержують достатніх стимулів для участі у

світовій конкурентній боротьбі. У них слабший зворотній зв'язок з ринком, і вони, як правило, відстають по темпах розвитку від своїх незахищених конкурентів з інших країн. Світовий досвід свідчить: протекціонізм в області високих технологій вкрай небезпечний – темпи розвитку в цій сфері дуже високі, і чим сильніше захист, тим швидше наростає відставання від світового рівня.

Інновації є ключовою рушійною силою економічного розвитку держави, тому проаналізовано місце українського бізнесу в Глобальному інноваційному індексі (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Місце українського бізнесу у Глобальному індексі інновацій

Показник	Рік /(загальна кількість країн в рейтингу)											
	2016/128		2017/127		2018/126		2019/129		2020/131		2021/132	
	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг	Оцінка	Ранг
ГП	37,5	56	37,6	50	38,5	43	37,4	47	36,3	45	35,6	49
Інноваційні ресурси	38,9	76	41,0	77	40,5	75	40,7	82	40,1	71	39,6	76
Результати інновацій	32,5	40	34,2	40	36,6	35	34,1	36	32,5	37	31,6	37
Інститути	48,7	101	47,9	101	49,1	107	53,9	96	55,6	93	56,2	91
Людський капітал і дослідження	40,8	40	39,6	41	37,9	43	35,6	51	40,5	39	38,2	44
Інфраструктура	32,3	99	39,3	90	38,1	89	36,0	97	33,1	94	32,3	94
Розвиток ринку	42,1	75	43,2	81	42,7	89	43,3	90	42,1	99	42,3	88
Розвиток бізнесу	30,6	73	35,3	51	34,5	46	34,8	47	29,5	54	28,9	53
Результати знань та технологій	34,1	33	32,8	32	36,7	27	34,6	28	35,1	25	32,3	33
Результати креативної діяльності	31,0	58	35,6	49	36,5	45	33,5	42	29,9	44	30,9	48

Джерело: [40].

Глобальний індекс інновацій (ГП) публікує Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), спеціалізоване агентство ООН. Метою ГП є надання рейтингу інновацій та детального аналізу з посиланням на близько 130 країн. За останнє десятиліття ГП зарекомендував себе як провідний посібник з інновацій та «інструмент для дій» для економік, які включають ГП у свої програми інновацій. ГП – це рейтинг інноваційних можливостей і результатів у світовій

економіці. Він вимірює інновації за такими критеріями, як: інституції, людський капітал і дослідження, інфраструктура, кредит, інвестиції, зв'язки; створення, засвоєння та поширення знань; творчі результати. GII має два субіндекси: субіндекс інноваційного внеску та субіндекс результату інновацій, а також сім компонентів, кожен з яких складається з трьох критеріїв. Згідно з табл. 2.1, економіка України посідала 56-те місце серед 128 країн у 2016 році, 50-те місце серед 127 країн у 2017 році, 43-те місце серед 126 країн у 2018 році, 47-ме місце серед 129 країн у 2019 році, 45-те місце серед 129 країн у 2020 році та у 2021 році. – займає 49 місце зі 132 країн, що свідчить про погіршення позицій вітчизняного бізнесу у 2021 році [40].

Так, у 2021 році сім компонентів GII для українських компаній склали: Результати знань і технологій – 33 місце; Human Capital and Research – 44 місце; Результатів творчої діяльності – 48 місце; Розвиток бізнесу – 53-тє; Розвиток ринку – 88 місце; Заклади – 91 місце; Інфраструктура – 94 місце. Виявилося, що сильні сторони української економіки – це знання та технології; людський капітал і дослідження, а слабкими сторонами є інституції та інфраструктура. Якщо проаналізувати кількість балів, які набрала українська компанія в GII та його найсильнішу складову – результати знань і технологій, то виявиться, що вони були найкращими у 2018 році, що відображено у найвищому рейтингу 2018 року. Ситуація погіршується між 2018 і 2021 роками, і в 2021 році показники як для загального GII, так і для оцінки знань і технологій досягли найнижчого рівня з 2016-2021 років. Це свідчить про необхідність активізації інноваційної діяльності в українській економіці загалом та за рахунок активізації індикатора результативності знань і технологій.

Не припустити відставання від глобальних закономірностей технологічного розвитку й забезпечити тим самим національний технологічний розвиток держави на сьогоднішній день є головним завданням кожної країни. Це стосується і України, яка здійснює перехід від однієї економічної системи до іншої. Складність цієї проблеми визначається перш за все тим, що для її правильної оцінки недостатньо використовувати динаміку технологічного розвитку якої-небудь однієї галузі чи сфери господарства, наприклад військово-промислового комплексу. Ступінь

технологічного розвитку має враховувати не тільки існуючий рівень виробництва в усіх галузях економіки, але й технологічну структуру кожної з них, тобто питому вагу передових, відсталих та середніх технологій, що ними використовується.

Аналіз світових тенденцій у розглянутій сфері показує, що самий істотний ефект дають не протекціонізм і захист національних фірм, а раціонально організована конкуренція всередині країни і правильна взаємодія з зовнішніми партнерами. При цьому розвинені країни отримують більшу користь із вміло налагодженого партнерства уряду і приватного сектора економіки, за рахунок достатньо широкого арсеналу засобів економічної та бюджетної політики. До числа цих засобів відносяться: включення витрат на дослідні роботи приватного сектору в собівартість продукції; списання значної частини наукового обладнання за прискореними нормами амортизації; застосування різноманітних податкових пільг; пільгове кредитування довгострокових проєктів; передача безкоштовно або на пільгових умовах державного майна чи землі для організації і інноваційних підприємств чи наукової інфраструктури в регіонах. Сформована світова практика показує, що чим більше уваги держава приділяє створенню науково-технічного та інноваційного потенціалу, тим більше витрати на НДДКР приватних компаній. Таким чином, для більшості розвинутих країн характерне пріоритетне фінансування НДДКР приватним сектором, що пояснюється тим, що ТНК забезпечують збереження високої конкурентоздатності, як власної так і держави в цілому, насамперед за рахунок збільшення асигнувань на науково-дослідні розробки.

На відміну від більшості розвинутих і нових індустріальних країн, основним фінансовим інструментом інноваційної політики в Україні, є кошти державного бюджету, тоді, як всі розвинуті країни отримують значний ефект від активної політики податкового стимулювання розвитку науки. Досвід США, Великобританії, Німеччини, Японії та інших країн доводить, що найвищі результати досягнуті в тих з них, де встановлені високі пільги на більш тривалий термін. Податкові пільги в цих країнах, надаються приватному сектору у вигляді двох типів відсоткових знижок – об'ємної або наростаючої.

Перший тип знижок передбачає віднімання з оподаткованого прибутку певну

частину витрат на дослідні роботи. Ставки такої знижки в ряді країн, наприклад в Австралії та Сінгапурі, встановлюються на трирівневому рівні, що дозволяє компаніям зменшити податкові платежі на суми, які перевищують витрати на дослідні роботи в 1,5-2 рази. Наростаюча знижка використовується до сум збільшення витрат на дослідні роботи у порівнянні з базовим роком. Наприклад, найбільшу наростаючу ставку використовує Франція – 50%. Деякі країни використовують одночасно два типи знижок. В умовах різкого прискорення оновлюваності товарів та послуг функціонування інноваційних систем дозволяє розвиненим країнам витрачати на створення нових знань і технологій значні кошти – 1,0% (Італія) до 3,0% (Японія) від загального об'єму ВВП, неухильно нарощуючи при цьому абсолютні суми витрат. З метою виявлення проблемних місць в інноваційній діяльності бізнесу, проаналізуємо інноваційну діяльність бізнесу України саме в контексті успішно реалізованих інноваційних проєктів (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Впровадження інновацій в українському бізнесі за 2016–2020 рр.

№	Показник	Рік				
		2016	2017	2018	2019	2020
1	Частка кількості підприємств, що впроваджували інновації в загальній кількості підприємств	16,6	14,3	15,6	13,8	14,9
2	Кількість упроваджених у звітному році видів інноваційної продукції, усього одиниць	4139	2387	3843	2148	4066
2.1	З них нових для ринку одиниць	978	477	968	418	691
2.2	З них упроваджених машин, обладнання, одиниць	1305	751	920	760	647
3	Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації	0,6	0,7	0,8	1,3	1,9

Джерело: [12].

За даними табл. 3.2 частка підприємств, які впроваджували інновації, тобто реалізовували інноваційні проєкти (виробничі та/або технологічні процеси), у загальній кількості підприємств була найвищою у 2016 році і становила 16,6%. Темп зростання частки кількості компаній, які впроваджували інновації у 2017 році порівняно з 2016 роком становить – 13,86%; 2018-2017 – 9,09%; 2019 до 2018 – 11,54%; 2020 (попередні дані) до 2019 – 7,97%. Незважаючи на позитивне зростання з 2020 по 2019 роки, частка компаній, які запровадили інновації (виробничі та/або

технологічні процеси), у загальній кількості компаній менша, ніж у 2016 році. Тому для активізації впровадження промисловими компаніями інноваційних проєктів особливу увагу слід приділяти процесам управління знаннями та проєктами в компаніях [12].

Якщо проаналізувати кількість імпортованих видів інноваційної продукції (товарів, послуг) підприємствами України за період 2016-2020 рр., то можна зазначити, що у 2016 р. ця кількість становила і склала до найбільшого до 4139 одиниць. У 2017 та 2019 роках найменша кількість впроваджених видів інноваційної продукції спостерігалася у 2016-2020 роках. У 2020 році, за попередніми даними, ця кількість зростає, але не досягне рівня 2016 року. З видів інноваційної продукції (товарів, послуг), випущених українськими компаніями у 2016-2020 роках, 23,63% були новими на ринку у 2016 році; у 2017 році – 19,98%; у 2018 році – 25,19%; у 2019 році – 19,46% та у 2020 році – 16,99%. Таким чином, у 2020 році спостерігається найменше значення питомої ваги випущених нових видів інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальній їх кількості. Також у 2020 році впроваджено найменшу кількість машин і обладнання за період 2016-2020 років (647 шт.).

У таблиці 2.3 відображена інформація про витрати на інновації за напрямками інноваційної діяльності (абсолютні та відносні значення) в українському бізнесі за 2016-2020 роки. Найвищий рівень витрат на інновації спостерігається у 2016 році і становить 23229, 5 млн грн, у 2017 році відбувається значний спад до рівня 9117,5 млн грн. У 2018-2020 роках відбувається помірне зростання витрат на інновації, але їх рівень значно нижче 2016 року.

Поняття технологічного розвитку передбачає, що його втрата обертається для країни загрозою технологічної залежності від інших, більш розвинених держав. Тому вирішення цієї проблеми не можливе без урахування системи глобального технологічного поділу праці та місця, що Україна займає в цій системі.

Втім, при всій важливості зовнішньоекономічних проблем, зумовлених глобальним технологічним поділом праці, вирішальне значення для забезпечення технологічного розвитку України має внутрішня економічна ситуація.

Таблиця 3.3 – Витрати на інновації (за напрямками інноваційної діяльності) в українському бізнесі за 2016-2020 роки

№	Показник	Рік				
		2016	2017	2018	2019	2020
1	Частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості, %	18,9	16,2	16,4	15,8	16,8
2	Витрати на інновації, млн грн	23229,5	9117,5	12180,1	14220,9	14406,9
3	Наукові дослідження і розробки (НДР)	млн грн	2457,8	2169,8	3208,8	2918,9
	у % до загального обсягу витрат на інновації	10,6	23,8	26,3	20,5	24,2
3.1	НДР, виконані власними силами	млн грн	2063,8	1941,3	2706,2	2449,9
	у % до загального обсягу витрат на інновації	8,9	21,3	22,2	17,2	18,4
3.2	НДР, виконані іншими підприємствами	млн грн	394	228,5	502,6	469,0
	у % до загального обсягу витрат на інновації	1,7	2,5	4,1	3,3	5,8
4	Інші витрати на інновації	млн грн	20771,7	6947,7	8971,3	11302,0
	у % до загального обсягу витрат на інновації	89,4	76,2	73,7	79,5	75,8

Джерело: [18].

Наука, технології і інновації в Україні й досі знаходяться за межами економічної політики. Структурні зміни в економіці мають регресивний напрям, а замість позитивних зрушень має місце хижацька експлуатація найпростіших технологій накопичення капіталу, без вкладення останнього в оновлення та модернізацію виробництва. Саме ресурсномісткі виробництва, до того ж екологічно забруднені, є зараз головними експортними галузями, що пов'язують Україну з міжнародним поділом праці та надають валютні прибутки. І, якщо пріоритет таких виробництв зберігатиметься і надалі, Україні буде надана роль країни, яка буде сплачувати та й вже сплачує, «екологічну» ренту із забруднених виробництв. У той час як основні конкурентні переваги та геоекономічні позиції країни в сучасному світі визначаються вилученням науково-технічної ренти, що саме й надає реальні можливості щодо укріплення національного та економічного розвитку.

Не менш важливим для України у наш час є питання доцільності обраної тактики, «алгоритму» трансформації економіки. Останнім часом спостерігається небезпечна тенденція в економічній політиці держави, а саме: робити головний наголос на мікрофінансові показники. При цьому повністю ігнорується засіб

стимулювання структурних змін за рахунок науково-технологічної політики держави. Але мікрофінансова стабілізація, стабільний обмінний курс – є лише підґрунтям промислової політики. І міцна національна валюта та низька інфляція, якщо перейти на математичну мову, – це функція від цільової стратегії науково-технологічного прогресу.

Досвід країн, які домінують на ринку високих технологій, дають підстави визначити певні закономірності її технологічного лідерства, які можуть бути використані і в Україні для становлення інноваційної системи держави.

Закономірність перша. Наука й інновації розглядаються владою не тільки як фундамент і одночасно інструмент підвищення конкурентоспроможності та безпеки, але і як базовий елемент суспільства нового типу, заснованого на знаннях.

Урядами більшості країн-лідерів технологічної гонки визнані і реалізуються на практиці теоретичні висновки концепції національних інноваційних систем, розробленої наприкінці 80-х років минулого століття групою авторитетних учених (Б. Лудваллом, К. Фріменом, Р. Нельсоном та ін.). Методологічні принципи цієї концепції полягають у наслідуванні ідей Й. Шумпетера про конкуренцію на основі інновацій і про наукові дослідження в корпораціях як головних факторах економічної динаміки; аналізі інституціонального контексту інноваційної діяльності як фактору, що безпосередньо впливає на її зміст і структуру а також у визнанні особливої ролі знання в економічному розвитку.

Закономірність друга. Корпоративні дослідження і розробки, як підтверджує сучасна практика, мають досить важливе економічне значення. Розвиток наукових досліджень у компаніях створює, зокрема, потенціал наукових відкриттів і нових технічних можливостей. Компанії, які ведуть наукові дослідження, можуть реалізувати ці нові можливості одними з перших. Сильні науково-дослідні компанії в країні здатні забезпечити випереджаюче перетворення результатів наукових досліджень або винаходів у нововведення й у такий спосіб створити основи довгострокової конкурентоздатності як компанії окремо так і країни в цілому.

Галузеві пріоритети досліджень і розробок підприємницького сектору відображаються не лише у витратах, але й у їхніх результатах, найважливішим з

яких вважається патент. Аналіз структури патентування у ведучих розвинутих країнах дозволяє охарактеризувати американські НДДКР як переважно пов'язані з комп'ютерними технологіями і медициною; японські – із системами переробки інформації; німецькі – з механічними системами, двигунами, гальмами й органічною хімією.

Закономірність третя. Накопичення знань – кумулятивний процес. Вкладення в науку і освіту дають віддачу тільки при їхній стабільності або росту в довгостроковій перспективі. Припинення фінансування досліджень на якомусь етапі не можна компенсувати навіть його стрибкоподібним збільшенням у майбутньому. У ринкових умовах висока наукова активність приватного сектору аж ніяк не гарантує суспільству оптимальний, економічно і соціально прийнятний рівень наукових витрат. Тому, держави з урахуванням специфіки наукового виробництва і його продукції, приділяють велику увагу регулюванню сфери наукових досліджень, що стали самостійним, часто пріоритетним напрямком їхньої економічної політики.

Слабкості ринкового механізму переборюються, головним чином, шляхом використання таких форм державного втручання, як пряма участь держави у виробництві знань – організації державних лабораторій, що знаходяться на бюджетному фінансуванні; надання для проведення фундаментальних досліджень безкоштовних субсидій вченим, що знаходиться поза державними лабораторіями; забезпечення сприятливих умов для приватного виробництва наукових знань і технологій шляхом надання йому податкових пільг і субсидій.

Досвід розвинутих країн і країн, що розвиваються, свідчить про те, що економічний механізм державної наукової політики носить універсальний характер і базується на конкурсному бюджетному фінансуванні і методах непрямого стимулювання НДДКР. Державні пріоритети в сфері науки й інновацій у розвинутих країнах у міру підйому на нові віхи науково-технічного прогресу переглядаються й уточнюються. У рамкових програмах наукової політики ЄС, наприклад, дослідження, пов'язані з генетичною природою живих організмів, поліпшення якості і продовження життя людини, починають витіснити дослідження, спрямовані на інформатизацію виробництва, послуг і освіти. У США комплекс інформаційних

технологій і Інтернет залишаються пріоритетом високого рівня.

Підтримувати НДДКР по всьому спектру науки і техніки не може дозволити собі жодна країна. Тому так важливо правильно виділити пріоритети науково-технічного розвитку і сконцентрувати бюджетні кошти на окремих напрямках, що в кінцевому рахунку сприятиме розвитку інноваційної системи країни [13].

Таким чином, з проаналізованих даних можна зробити висновок, що інноваційна діяльність українського бізнесу не є стабільною. Для більш детального аналізу та визначення майбутніх тенденцій необхідно здійснювати прогнозування з метою своєчасного виявлення проблемних ситуацій у майбутньому за допомогою відповідної методології. Враховуючи технологічний, інтелектуальний, виробничий потенціал нашої країни, можна виділити 6-7 національно-стратегічних напрямів та проривів в технологіях, котрі зможуть забезпечити не тільки вихід з економічної стагнації, що склалася сьогодні, а й прорив вітчизняних високих технологій на світові ринки. Йдеться, перш за все, про такі технології, що пов'язані зі створенням нових поколінь літаків, ракетноносіїв, супутникових технологій, біотехнологій, телекомунікацій та зв'язку.

Саме під такі пріоритети потрібно створювати національні науково-технічні програми, надавати фінансові ресурси та вводити механізми довгострокового пільгового кредитування. При цьому слід враховувати, що фінансування національно-технологічних пріоритетів не може бути побудоване на принципах лише комерційних ефектів, оскільки вони є частиною більш широкої системи стратегічних ефектів (де поряд з економічними критеріями стоять національно-стратегічні, геоекономічні, культурологічні).

Інноваційні системи, що спираються на використання ринкових механізмів і активну державну науково-технічну політику, служать у розвинутих і інших країнах світу, що їх доганяють, інструментом постійного нарощування вкладень у науково-технічну сферу, утворення лабораторій, інститутів і наукових шкіл по широкому фронту досліджень. Це створює надійний фундамент для розвитку галузей і секторів, заснованих на знаннях, їхньої довгострокової конкурентоздатності в рамках національних кордонів і на світових ринках.

3.2. Шляхи нарощування інноваційного потенціалу та можливості його реалізації в міжнародній діяльності вітчизняних компаній

Внутрішній зміст сучасних технологій визначає глобальний характер їхньої розробки, виробництва, збуту та освоєння. Рентабельне відтворення товарів та послуг на основі новітніх досягнень науки та техніки стає дедалі можливим тільки за умови прийняття країнами єдиних норм і стандартів, забезпечення для готової продукції певної частки світового ринку, що звичайно перевищує національні, а часто й регіональні можливості. Разом із тим зростає складність науково-технічних завдань й необхідність комплексного підходу до їх розв'язання. В умовах різкого прискорення оновлюваності товарів та послуг це потребує збільшення авансованих вкладів і поточних витрат, які стають здійсненими лише за умов об'єднання науково-технічних ресурсів, широкого використання переваг міжнародного поділу праці. У сучасному світі неможливо зберегти в секреті від конкурентів серйозні технологічні досягнення. Нові ідеї і товари постійно передаються через національні кордони, і найрізноманітніші учасники економічних відносин намагаються знайти для них найбільш ефективне застосування, створити нову ринкову нішу раніше, ніж це зроблять інші. Навколо цього процесу, власне кажучи, виник новий вид конкурентної боротьби, у якій беруть участь не окремі національні компанії, а міжнародні альянси, що створені з метою мінімізації витрат, раціоналізації виробництва, захоплення нових ринкових ніш. Там, де формальні альянси, наприклад у виді ТНК, не встигли або не можуть виникнути в силу різних причин, утворюються менш формалізовані, але теж цілком реальні альянси, побудовані на основі спільних підприємств або довгострокових контрактів і т.п.

В умовах формування ринкової економічної системи та посилення конкуренції в усіх сферах ринкової діяльності особливої актуальності набувають проблеми планування та оптимізації можливостей підприємств довгострокового й поточного характеру. Досвід зарубіжних країн свідчить про необхідність утворення гнучких виробничо-організаційних систем на новій технічній основі. З огляду на це слід

приділити увагу переосмисленню концептуальних підходів до створення та розвитку вітчизняних підприємств, а передусім до процесів цілеспрямованого формування їхніх потенціалів. Цілком очевидно, що оптимізація та підвищення саме інноваційного потенціалу стане вирішальною умовою у перспективі стійкого розвитку як окремого підприємства так і країни в цілому.

Ефективне функціонування світової економіки зумовлене в першу чергу науково-технічним потенціалом, який впроваджується завдяки інноваційній діяльності суб'єктів господарювання. В Україні ж, незважаючи на потенціал та можливості, рівень запровадження інноваційних технологій є недостатнім.

На конкурентоспроможність країни в цілому впливає цілий ряд факторів починаючи з природнокліматичних, політичних, демографічних, економічних і закінчуючи інтелектуально-інноваційними, яким все частіше відводиться головна роль. Науково дослідний потенціал також втратив свої позиції у порівнянні з минулими роками. Суттєво знизився рівень подання різноманітних заявок на винаходи, не в останню чергу це пов'язано зі значним підвищенням ставок зборів на патентування. Тобто держава знову негативно впливає та стримує інноваційний розвиток. За кількістю виданих патентів ми суттєво відстаємо від європейських країн.

Проблема також полягає і в невмотивованості та безініціативності трудового персоналу. Саме працівники та спеціалісти знають весь процес із середини, і могли б якісно на нього вплинути, але на практиці ініціатива виникає досить рідко.

Для вирішення цих проблем потрібно використовувати ряд послідовних та ефективних заходів, які будуть впроваджені і державою і підприємствами зокрема. Що стосується фінансових проблем, то джерелами фінансування можуть бути:

- державні інвестиції (надходження від приватизації державного майна);
- ресурси фінансово-кредитної сфери (банківське кредитування, засоби інвестиційних, пенсійних фондів), впровадження довгострокового кредитування, впровадження пільгового кредитування науково-інноваційної діяльності;
- розширення поставок товарів та послуг на умовах взаємовигідного лізингу

- залучення іноземного капіталу;
- використання засобів населення;
- власні засоби підприємств та організацій та ін.

У свою чергу з боку держави потрібно:

- удосконалити організаційно-правову базу, і як наслідок з'явиться довіра з боку інвесторів;
- створити стабільне макро- та мікро-економічне середовище, це прискорить залучення іноземних інвесторів;
- забезпечити максимальну відповідальність органів державного управління;
- орієнтувати діяльність міністерств й інших органів виконавчої влади на переважне надання підприємствам адміністративної підтримки;
- посилити контроль за витратами з державного та місцевих бюджетів;
- підтримувати розвиток підприємств і надавати фінансування на конкурсній основі;
- розробити дієвий механізм економічної взаємодії між державою та регіонами.

Щодо покращення роботи персоналу, то спочатку потрібно надати мотивацію працівникам, адже будь-яка робота має бути винагороджена. Адміністрація, має заохочувати та надавати можливості розвитку для власних працівників, створювати умови для того, щоб ініціатива та ідеї, які пов'язані і з інноваційними розробками і іншими аспектами виробництва, які пропонуватимуться були розглянуті та опрацьовані.

Незважаючи на велику кількість проблем, які виникають при створенні певних інновацій, розробок та технологій, шляхи, щодо їх розв'язання існують. Але дієвими вони будуть лише у випадку співпраці держави та бізнесу на взаємовигідних умовах. Варто лише державі піти назустріч підприємствам, надати сприятливі умови для їхнього розвитку та модернізації, а з іншого боку створити відповідний контроль за дотриманням всіх норм та правил, то, процес значно прискориться, адже будь-яке підприємство зацікавлене у власному розвитку, скорішому і повному використанню

свого інноваційного потенціалу для створення інновацій як способу перейти на якісно новий рівень. Це дасть змогу бути конкурентоспроможними на світовому ринку і стати повноправним його учасником. В іншому випадку процеси розвитку інноваційної діяльності підприємств будуть гальмуватися, або взагалі стануть практично неможливими. Україна залишатиметься нецікавою та не вигідною для інвесторів, і в міжнародних рейтингах займатиме далеко не найкращі позиції.

У вітчизняних підприємств є два шляхи участі в інноваційній діяльності. Перший шлях – найбільш престижний і зручний – купівля іноземної техніки і технології. Другий – розробка оригінальної ідеї доведення її до інноваційного проєкту виготовлення устаткування своїми силами. Більшість підприємств віддає перевагу першому напрямку, реалізація якого не викликає ніякого ризику. При цьому вони надають перевагу перевіреним на практиці імпортній техніці за її якість і надійність, навіть тоді, коли запропонована нова техніка обіцяє втричі більшу продуктивність. І тільки кожен четвертий згоден купувати вітчизняну техніку, лише в зв'язку з її значно нижчою ціною.

Слід зауважити, що придбання іноземної техніки, навіть якісної і надійної, можна віднести до рангу інноваційних проєктів тільки для умов сучасного стану економіки України, а на міжнародному рівні вона давно морально застаріла.

Для поліпшення ефективності впливу науково-технологічних факторів економічної діяльності ТНК на ринках ЄС та України можна розглянути такі заходи:

1. Підтримка реіндустріалізації Європи. Необхідно сприяти інноваційній політиці, щоб використовувати широку промислову базу в Європі, зокрема середньо- та низькотехнологічні сектори. Промислова стратегія може включати встановлення шляхів переходу для визначених промислових екосистем та ініціатив із промисловістю та державами-членами, які отримують вигоду від зв'язків із інструментами політики ERA (спільні дорожні карти промислових технологій, промислові альянси та місії та партнерства Horizon Europe). Це може отримати перевагу від покращеної координації та напрямленості регіональних, національних та європейських політик інновацій, що можуть мобілізувати та прискорити стійке економічне зростання, спрямоване на сталість.

2. Сприяння корпоративним відкритим інноваціям для просування промислової трансформації. Хоча великі гравці, такі як найбільші інвестори в НДДКР, відіграють ключову роль у світових інвестиціях у НДДКР через свій розмір і центральне положення, радикальні і ігрові інновації часто походять від молодих та інноваційних компаній, які змогли швидко зрости і масштабуватися. ЄС має існуючу базу менших ключових фірм в таких секторах, як ІКТ та охорона здоров'я, а також відмінний технологічний потенціал у державах-членах. Ціль політики ЄС у середньостроковій перспективі може полягати у створенні стимулів для збереження вітчизняних технологій і фірм, а також у сприянні їхньому зростанню у нових секторах, зокрема зелених та/або цифрових. Це стосується політики кращої інтеграції цифрових талантів і технологій у традиційні виробничі сектори, підтримки стратегій зростання стартапів, а також компаній із середньою капіталізацією (наприклад, для виходу за межі статусу МСП, виходу на міжнародні ринки), а також збільшення промислових потужностей там, де створюється більшість доданої вартості в ланцюжках вартості (наприклад, «вниз» по ланцюжку вартості).

3. Дослідження заходів щодо стартапів та розширення діяльності у контексті корпоративного венчурного капіталу (CVC) існуючих європейських і глобальних провідних ТНК. Загалом, інвестиції CVC європейських компаній становлять 2,4% від власних внутрішніх досліджень та розробок (R&D), порівняно з 4% для їхніх колег зі штаб-квартирою в США. Тобто, інвестиції CVC європейських компаній є приблизно вдвічі меншими, ніж у компаній зі штаб-квартирою в США. Однак 80% коштів компаній з ЄС спрямовується на стартапи в США. Позитивним аспектом є те, що це вже створює позитивні впливи, які також є основою Нової європейської інноваційної стратегії. Потенційні заходи для усунення розриву з розвиненим американським ринком венчурного капіталу можуть включати кращі можливості виходу на ринок (наприклад, сприяння легшому виводу на фондову біржу), просування мереж венчурного капіталу або підвищення видимості європейських стартапів, особливо за межами країни, де знаходиться головна компанія, щоб збільшити потік угод через національні кордони та сектори

діяльності. На галузевому рівні виробники ІКТ, послуг ІКТ і сектору охорони здоров'я продемонстрували особливо сильну позитивну кореляцію та високу взаємодоповнюваність між інвестиціями в дослідження та розробки та CVC. Це вказує на потенціал подальшого вивчення портфелів CVC компаній з метою з'ясування, на якій галузі слід зосередити фінансування стартапів та розширення в рамках Нової стратегії інновацій, наприклад, за допомогою Фонду Європейської інноваційної ради (EIC).

4. Встановлення правильного балансу між цілями стратегічної автономії/технологічного суверенітету, промислової трансформації (зеленої та цифрової) та промислової конкурентоспроможності/добробуту разом із ключовими міжнародними партнерами. У нинішньому складному геополітичному контексті та контексті глобальної конкуренції виникає питання про те, як стимулювати промислові інновації, одночасно досягаючи належного балансу між цими трьома цілями, і, зокрема, потенційними компромісами між відкритою стратегічною автономією та програмою трансформації, з одного боку та глобальною промисловою конкурентоспроможністю, з іншого. З точки зору промислових інновацій, цифрової, торгової та конкурентної політики, це несе нові вимоги до ключових секторів і технологій. За останнє десятиліття кількість китайських фірм зросла більш ніж утричі завдяки сприятливому контексту глобалізації і більшість з них досягли росту завдяки органічному зростанню та поглинанню компаній, які інвестували в дослідження та розробки. Ці поглинання китайських компаній досягли піку приблизно до 2018 року, а зараз знаходяться на 10-річному мінімумі. Це сприяло більшій чутливості до можливого впливу іноземних поглинань та їх інноваційного виміру.

5. Розвиток глобального партнерства. У поточному геополітичному контексті та контексті конкуренції глобальний підхід до НДДКР спрямований на побудову міцнішого партнерства з країнами, що ділять спільні цінності, а також на прийняття змішаного підходу до країн поза ЄС на основі взаємності, рівних умов і поваги до фундаментальних та спільних цінностей і принципів. Загальна нова геополітична ситуація також впливає на стратегії європейських ТНК щодо

активізації наукової дипломатії, стратегічного партнерства з країнами, які поділяють їх цінності, встановлення стандартів або використання лідерства в технологічному циклі. Збереження значного внеску ЄС на міжнародному рівні, як-от встановлення стандартів, циркулярність або місія Innovation 2.0, є важливими каналами для демонстрації лідерства Європи в «зелених технологіях».

6. Врахування глокального характеру інноваційних екосистем. Інноваційна екосистема має як глобальний, так і локальний вимір. Глобальні провідні компанії, відіграють ключову роль у активізації інноваційних екосистем, враховуючи їх великий (прямий і опосередкований) ринок та інноваційну потужність, а також є вихідною точкою для регіональної та місцевої модернізації через співпрацю та інтернаціоналізацію.

Таким чином, при здійсненні стратегічного напрямку інноваційного розвитку економіки України мова може йти про створення нового сучасного конкурентоспроможного виробничого потенціалу, а на це потрібні сотні мільярдів доларів іноземних інвестицій.

Незаперечним є той факт, що на ринку інвестицій вільні капітали пересуваються в напрямках найбільш вигідних об'єктів вкладення коштів з врахуванням об'єктивних факторів. Серед них важливе значення мають, наприклад, темпи економічного зростання, конкурентоспроможність країни, або галузі, оцінка ризику вкладення інвестицій іноземними інвесторами. Вже сформувалася думка, що інвестиції в українські проєкти – діло надзвичайно ризиковане. І на це є всі підстави. Менше 1% вітчизняної продукції конкурентоспроможне на міжнародному ринку. По показнику ВВП на душу населення Україна значно відстає від інших країн.

Забезпечення інноваційної конкурентоспроможності повоєнної національної економіки є вельми складним і довготривалим процесом, який потребує ефективної системи державного управління інноваціями. Така система має ґрунтуватися на нових підходах, враховувати сукупність викликів внутрішнього та зовнішнього походження, передбачати участь у процесах управління широкої громадськості.

Адміністративні реформи, які почали проводитися, починаючи з 2014 р., змінили суттєвим чином систему управління інноваціями в Україні. Проте, не

можна сказати, що вони є далекоглядними та детально вивіреними. Наразі в Україні відсутній єдиний центральний орган виконавчої влади, який би опікувався виключно питаннями планування та нарощення інноваційного потенціалу країни на національному рівні. Відсутні також єдині центри координації спільної діяльності учасників інноваційних процесів у регіонах. Чинній системі управління інноваціями в Україні притаманні, зокрема, брак координаційних міжвідомчих зв'язків, неузгодженість діяльності державних інституцій при розробленні стратегічних документів і заходів щодо їх реалізації; забюрократизованість, недостатня системність, спадкоємність і послідовність у прийнятті та реалізації рішень; відсутність відповідальності представників органів влади за прийняті рішення; епізодичність залучення науково-освітньої експертної спільноти, бізнесу та громадськості до розроблення та оцінки владних ініціатив і рішень.

Для підсилення інноваційного потенціалу України в інтересах її найшвидшого повоєнного відновлення розроблено пропозиції щодо формування цілісної системи державного стратегічного планування і прогнозування розвитку науковотехнічної та інноваційної сфери. Запропоновано внести доповнення до статті 56 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», до проекту Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» і прописати в них правові, економічні та організаційні засади формування вищезазначеної системи.

В процесі багаторічного обговорення проблеми активізації інноваційного шляху розвитку економіки України вже встановлено, що для цього необхідне швидке розгортання прогнозно-аналітичних досліджень з визначенням пріоритетів інноваційного розвитку, активізація роботи з формування і реалізації інноваційних програм різних рівнів, підготовка інноваційних кадрів, підвищення інноваційної культури удосконалення механізму управління державними програмами, розгортання прикладних та науково-дослідних робіт, орієнтованих на розробку нових сучасних технологій, розвиток нових інноваційних структур, навчання і перекваліфікацію кадрів.

Комплексною характеристикою спроможності підприємства до інноваційної діяльності є його інноваційний потенціал, тобто економічні можливості

підприємства по ефективному залученню нових технологій до господарського обігу. За результатами проведеного аналізу господарської і фінансової діяльності підприємств в умовах української економіки, нами було запропоновано наступні напрямки підвищення їхнього інноваційного потенціалу:

- активізація науково-технічного розвитку з метою накопичення об'єктів інтелектуальної власності; отриманням нових ліцензій; патентів;
- активна співпраця з провідними галузевими та науково-дослідними інститутами, у тому числі зарубіжними;
- удосконалення кадрової політики з метою мотивації інноваційної активності персоналу, підвищення кваліфікації, зростання професійних здібностей та навичок персоналу;
- заміна організаційної структури на більш гнучку та адаптивну, використання новітніх ліберальних методів управління з метою сприяння інноваційній активності кадрового складу. Стратегічна орієнтованість підприємства на інноваційний розвиток;
- формування автоматизованої бази накопичення, обробки і систематизації інформації для ефективного її використання;
- пріоритетне фінансування технічної бази інноваційної діяльності (основне і допоміжне науково-дослідне устаткування; комп'ютерний парк; логістичні ресурси, тощо.);
- оптимізація механізму формування маркетингових ресурсів на підприємстві (маркетинговий досвід, портфель замовлень, ліцензійні угоди);
- орієнтація на створення максимально ефективної структури залучення капіталу при створенні інноваційних проєктів;
- оптимізація використання природних, енергетичних ресурсів.

Таким чином, для підвищення інноваційного потенціалу вітчизняних компаній необхідні зміни до законодавства, формування цілісної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку науково-технічної, інноваційної сфер, а також зосередження уваги на активізацію науково-технічного розвитку, співпраці зі спеціалізованими інститутами та покращенні кадрової політики.

Висновки до розділу 3

Інноваційні процеси впливають на розвиток бізнесу, а високорозвинений бізнес сприяє швидкому та ефективному впровадженню інноваційних процесів у виробництво. Позитивні наслідки процесів інноваційної діяльності повинні виявлятися в забезпеченні виробництва підприємства конкурентоспроможною продукцією, підвищенні віддачі інвестицій, зниженні капіталомісткості продукції; Підвищення продуктивності праці, поліпшення якості продукції, підвищення рентабельності виробництва та прибутковості підприємства.

Аналіз України в глобальному інноваційному індексі показує, що найсильнішою стороною України в ньому є результати знань і технологій, які є досить перспективними для країни, але, незважаючи на це, позиція України не висока в порівнянні з іншими країнами, що вимагає активізація інноваційної діяльності. Контур зростання, сформований кризовими явищами у вітчизняному бізнесі, несприятливою макроекономічною ситуацією, несформованістю ринку, його нестабільністю та суперечливим характером державної політики ринкової трансформації призводять до погіршення бізнесу країни. Ці обставини мінімізують перспективи її інвестиційно-інноваційного розвитку, ефективність соціально-економічного прогресу та конкурентоспроможність національної економіки в цілому. У контексті діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) на ринках ЄС та України виявлено кілька ключових заходів, які сприятимуть покращенню ефективності впливу науково-технологічних факторів на економічну діяльність ТНК:

1. Підтримка реіндустріалізації Європи визначена як один зі способів поліпшення інноваційної політики і використання промислової бази в Європі. Шляхи переходу для промислових екосистем та ініціативи, такі як промислові альянси та партнерства, можуть сприяти координації та напрямленості політик інновацій, спрямованих на стале економічне зростання.

2. Сприяння корпоративним відкритим інноваціям може просунути

промислову трансформацію. ЄС має базу менших інноваційних компаній у секторах ІКТ та охорони здоров'я, які мають потенціал для швидкого зростання. Політика ЄС має сприяти збереженню технологій та фірм, а також підтримувати їх розширення у нових секторах, зокрема зелених та цифрових.

3. Дослідження заходів щодо стартапів та розширення діяльності у контексті корпоративного венчурного капіталу можуть допомогти зменшити розрив з американським ринком венчурного капіталу. Варто розглянути поліпшення можливостей виходу на ринок, просування мереж венчурного капіталу та збільшення видимості європейських стартапів.

4. Встановлення правильного балансу між захистом інтелектуальної власності та сприянням відкритості та обміну знаннями є важливим аспектом діяльності ТНК. Захист інтелектуальної власності дозволяє компаніям зберігати конкурентну перевагу та отримувати винагороду за свої інновації. Однак, відкритість і обмін знаннями сприяють інноваційному розвитку та співпраці між різними акторами. ТНК повинні знаходити оптимальний баланс між цими двома аспектами, пропагуючи внутрішню інноваційну культуру та співпрацю зі зовнішніми стейкхолдерами.

5. Активна участь у дослідженнях та розробках зелених технологій та сталих інновацій може стати важливим елементом діяльності ТНК в контексті ЄС. Зелена трансформація є одним із пріоритетів ЄС, і великі корпорації можуть грати ключову роль у розробці та впровадженні екологічно сталих рішень. Це може включати впровадження енергоефективних технологій, зменшення викидів парникових газів, створення ринків відновлювальної енергії та інші заходи, спрямовані на збереження навколишнього середовища.

6. Розвиток і підтримка інноваційних кластерів і екосистем є ще одним важливим напрямком для ТНК в ЄС та Україні. Кластери об'єднують підприємства, установи досліджень, виші та інші організації з метою спільного розвитку та співпраці. ТНК можуть активно взаємодіяти з кластерами, сприяючи обміну знаннями, інноваціям та партнерству. Крім того, розвиток екосистеми стартапів та інкубаторів може сприяти появі нових інноваційних проєктів та забезпечити ТНК

доступ до перспективних стартапів.

7. Співпраця з університетами та навчальними закладами може стати ефективним інструментом для ТНК забезпечити доступ до наукових досліджень, молодих талантів та академічних ресурсів. Це може включати спільні дослідницькі проекти, програми стажування та навчання, фінансування навчальних програм та інші форми співпраці. Така взаємодія сприяє обміну знаннями, розвитку інновацій та сприяє формуванню науково-технологічного простору, сприятливого для розвитку бізнесу.

Стратегічну мету підвищення конкурентоспроможності підприємств шляхом розвитку інновацій та формування інноваційної економіки в нашій державі на найближчі роки можна охарактеризувати як комплексний розвиток вітчизняних галузей і територій до рівня їх конкурентоспроможності у світі. А для цього потрібна структурна модернізація економіки країни, техніко-технологічне переоснащення виробництва, боротьба з неформальною економікою, криміналізацією та корупцією, розробка нового законодавства у сфері економічної та інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ

Протягом двох десятиліть спостерігаються якісні зміни у складі факторів розвитку транснаціональних корпорацій і системних зв'язків між ними. У початкових етапах міжнародний бізнес базувався на природних ресурсах, праці, капіталі та міжнародному підприємстві. Протягом минулого століття до цих факторів додалися наукові розробки та міжнародні інформаційні ресурси. У глобалізованому світі науково-технологічні фактори та інтелектуальний потенціал транснаціональних корпорацій стають пріоритетними завдяки зростаючій міжнародній мобільності, що прискорює інноваційний процес підприємств і дозволяє отримувати синергетичні ефекти в конкурентному середовищі. Науково-технологічні фактори, спільно з динамічною орієнтацією провідних ТНК на задоволення потреб споживачів, створюють умови для розробки нових бізнес-моделей, які забезпечують тривале перебування компаній у високодохідних зонах.

У пріоритетах науково-технологічного розвитку транснаціональних корпорацій різних країн за останні дві десятиліття виникли суттєві відмінності. Для американських корпорацій галузевими пріоритетами стали інформаційні технології, аерокосмічна галузь та автомобілебудування; для європейських - електротехнічна промисловість, автомобілебудування та інформаційні технології; для японських - електроніка, електротехніка та автомобілебудування. Ці відмінності відображають прагнення відповідних країн ефективно використовувати свої національні стратегічні переваги в глобальній конкуренції та надавати державну підтримку своїм транснаціональним корпораціям у відповідних галузях.

Залежність прибутку транснаціональних корпорацій від інвестицій у науково-дослідну та дослідницько-конструкторську діяльність має суперечливий характер. Аналізуючи діяльність провідних корпорацій США, Європи та Японії у різних галузях, можна зазначити, що на стабільних ринках (менш вразливих до впливу неекономічних факторів) спостерігається пряма залежність, яку можна прогнозувати, а на нестабільних ринках (під впливом різких кон'юнктурних

коливань цін, спричинених політичними факторами) ця залежність є менш очевидною і практично не прогнозованою.

ТНК, що діють на стабільних і нестабільних глобальних ринках, використовують різні системи фінансового планування інноваційної діяльності. Компанії автомобільної та інших галузей, що працюють на стабільних ринках, використовують методику обґрунтування інноваційних бюджетів, яка враховує як грошові показники, залежні від напрямків науково-дослідної діяльності, так і відсоткову частку загального бюджету корпорації. Цей двомірний підхід дозволяє скласти більш збалансовані інноваційні бюджети, оскільки забезпечує можливість горизонтального аналізу (динаміки за роками) та порівняння з конкуруючими компаніями. У випадку нестабільних ринків обґрунтування відсоткових варіантів бюджетів для науково-дослідно-конструкторської діяльності є менш надійним, що ускладнює процес бюджетування і вимагає застосування моделей сценарного планування. У таких випадках компанії, які працюють у нестабільних ринкових умовах, надають перевагу обґрунтуванню абсолютних показників інноваційних бюджетів, які не залежать від відсотків.

Інтенсифікація інтернаціоналізації науково-технологічного розвитку ТНК охоплює всі галузі і сфери міжнародної економічної діяльності і стає пріоритетною та найважливішою складовою процесу глобалізації, відомої як техноглобалізація. Сучасна інформаційно-комунікаційна інфраструктура сприяє інтеграції сучасних знань, науки і виробництва двома способами: внутрішньокорпоративним, що передбачає взаємодію між науково-технологічними та іншими підрозділами компанії в міжнародному інноваційному процесі, та зовнішньокорпоративним, яке включає інноваційні зв'язки між підрозділами транснаціональних корпорацій із різних країн. Цей процес сприяє обміну інноваційними ідеями, науковими розробками, передовими технологіями та знаннями, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності ТНК на світовому ринку.

Україна має певний потенціал у сфері знань і технологій, але потребує активізації інноваційної діяльності, оскільки її позиція у глобальному інноваційному індексі не є високою. Кризові явища, нестабільність ринку та недостатня підтримка

державної політики ринкової трансформації обмежують розвиток бізнесу в країні. Щоб покращити ефективність впливу науково-технологічних факторів на діяльність ТНК, можна вжити кілька заходів:

1. Підтримка корпоративних відкритих інновацій, яка сприяє промисловій трансформації та збереженню технологій.
2. Дослідження стартапів та розширення діяльності у контексті корпоративного венчурного капіталу.
3. Забезпечення правильного балансу між захистом інтелектуальної власності та сприянням обміну знаннями.
4. Розвиток інфраструктури для інноваційного бізнесу, включаючи створення науково-технологічних парків, інкубаторів та технопарків. Такі спеціалізовані простори можуть забезпечити необхідну інфраструктуру, доступ до лабораторних установок, офісних приміщень та спільних ресурсів, що сприятиме розвитку інноваційних проєктів та залученню талановитих підприємців.
5. Стимулювання співпраці між науково-дослідними установами, університетами, промисловими підприємствами та іншими суб'єктами інноваційної діяльності. Такі партнерства можуть сприяти обміну знаннями, розробці нових технологій та спільним науковим проєктам.
6. Створення сприятливого інноваційного середовища, включаючи спрощення процедур реєстрації бізнесу, залучення фінансової підтримки для інноваційних проєктів, зменшення бюрократичних перешкод та створення спеціалізованих інноваційних центрів.
7. Залучення іноземних інвестицій у інноваційні проєкти та сприяння міжнародній технологічній співпраці. Це може забезпечити доступ до новітніх технологій, фінансових ресурсів та ринків, а також сприяти обміну досвідом та передачі технологій.
8. Впровадження системи моніторингу та оцінки інноваційної діяльності, що дозволить визначати успішність інноваційних проєктів, виявляти потенційні проблеми та коригувати стратегію розвитку.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М. Управління конкурентоспроможністю промислового підприємства: монографія. Рівне: НУВГП, 2017. 121 с.
2. Амоша О. І. Інноваційний розвиток промислових підприємств у регіонах: проблеми та перспективи. Економіка України. 2017. № 3. С. 20–34.
3. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія. Київ: КНЕУ, 2003. 394 с.
4. Артеменко Л. Б. Систематизація методів оцінювання конкурентоспроможності підприємства. Вісник ОНУ. 2019. Вип. 7(49), Т. 21. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/18197> (дата звернення: 15.05.2023 р.).
5. Безус А. М, Шафранова К.В. Характерні особливості окремих видів інвестиційної діяльності підприємств деревообробної галузі в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 6. С. 36–41.
6. Білан О. Якість продукції як ключовий чинник забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2017. Вип. 2. С. 55–61.
7. Василенко В. О., Шматько В. Г. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник. К. : ЦУЛ, Фенікс, 2015. 440 с.
8. Вельшинський Д. І., Пожар А. А. Науково-технологічні фактори економічної діяльності ТНК. *Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних економічних відносин в умовах глобальної трансформації : матеріали наукової конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини* (м. Полтава, 14 квітня 2023 р.). Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 15–20.
9. Головчук Ю. О., Пчелянська Г. О. Особливості формування стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства на основі парадигми інноваційного розвитку. *Економіка і держава*. 2020. № 3. С. 66–70.
10. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436. URL:

www.rada.gov.ua (дата звернення: 15.05.2023 р.).

11. Гриньов А. В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління. Х.: ІНЖЕК, 2018. 308 с.
12. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.05.2023 р.).
13. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво. Пер. з англ. К. : Україна, 2004. 241 с.
14. Єжелей Ю. Засади функціонування креативної економіки в умовах глобалізації. Матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Тенденції та перспективи розвитку економіки України в умовах сучасних викликів». (19-20 квітня 2023 р. м. Черкаси). Черкаси: ЧДБК, 2023. С. 197–200. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/12908> (дата звернення: 15.05.2023 р.).
15. Захарова О. В. Нормативне підґрунтя активізації інноваційного розвитку регіонів України. *Економіка і організація управління*. 2019. Вип. 1. С. 53–63.
16. Іванова Т. В. Інноваційна діяльність підприємств України як фактор підвищення рівня конкурентоспроможності на міжнародних ринках. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2020. № 17. С. 395–404.
17. Князевич А. О., Крайчук О. В. Механізми управління інноваційним розвитком : моногр. Рівне : Видавець О. Зень, 2017. 136 с.
18. Коллінз Д. Від хорошого до величного. Наш Формат. 2022. 368 с.
19. Крістенсен К. Дилема інноватора. Як нові технології нищать сильні компанії. Yakaboo Publishing. 2017. 276 с.
20. Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Сковчиляс С. М. Інноваційний розвиток підприємства : навч. посіб. Тернопіль : Принтер Інформ, 2017. 224 с.
21. Невмержицька С. М., Левчук Я. В. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємств в умовах невизначеності. *Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Серія «Економічні науки»*. Випуск 32. 2018. С. 99–103.
22. Плахотнік О. О., Чернявська І. М. Дослідження та вдосконалення механізму формування й підвищення конкурентоспроможності промислових

підприємств. Полтава: ПП «Астроя», 2020. С. 86–98.

23. Портер М. Конкурентна перевага. Як досягати стабільно високих результатів. К. : Наш формат, 2019. 624 с.

24. Пухальська Н. О. Сучасний стан інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 20. С. 113–118.

25. Сакевич Л. С. Інноваційна діяльність в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2020. Вип. 3 (59). С. 172–176.

26. Скопенко Н. С., Євсєєва-Северина І. В. Застосування сучасних інформаційних системі технологій в управління з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств. *Наукові праці НУХТ*. 2020. Т. 26. № 4. С. 58–70.

27. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів / О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. К. : Наш формат, 2018. 736 с.

28. Тельнов А. С. Проблеми інноваційного розвитку української економіки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2009. № 3, Т. 2. С. 37–43.

29. Тихоненко І., Козачок А. Діяльність транснаціональних корпорацій як детермінанта розвитку «нового регіоналізму»: досвід АСЕАН. *Старожитності Лукомор'я*. 2022. № 1. С. 89–99.

30. Федоренко В. Г. Транснаціональні корпорації як системо утворюючий фактор розвитку національних економік. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 7. С. 31–34.

31. Чайковська І. І. Сутність проєктно-орієнтованого підприємства в умовах Industry 4.0. *Економічний простір*. 2021. № 167. С. 88–93.

32. Шумпетер Йозеф А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shumpeter_Yozef_A/Teoriia_ekonomichnoho_rozvytku_Do_slidzhennia_prybutkiv_kapitalu_kredytu_vidsotka_ta_ekonomichnoho_ts (дата звернення: 15.05.2023 р.).

33. Яковлев А. І. Аналіз стану інноваційної діяльності в Україні та шляхи

його поліпшення. *Наука та наукознавство*. 2018. № 2 (100). С. 29–44.

34. Якубовський С. О., Козак Ю. Г., Савчук О. В. та ін. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності: Навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 488 с.

35. Яремко Л. А. Технічна глобалізація та промислова політика : виклики і ризики. *Вісник Донецького університету. Серія В. Економіка і право*. 2007. № 2. С. 87–90.

36. Abdul-Jalal H., Toulson P., Tweed D. Knowledge Sharing Success for Sustaining Organizational Competitive Advantage. *Procedia Economics and Finance*, 2013. vol. 7, pp. 150–157.

37. Chaminade C., Vang J. Globalization of knowledge production and regional innovation policy: Supporting specialized hubs in the Bangalore software industry. *Research Policy*, 2018. vol. 37, pp. 1684–1696.

38. Chursin A., Makarov Y. Management of Competitiveness. Theory and Practice. Switzerland, Cham: Springer International Publishing, 2018. 378 p.

39. Galbraith John K. The New Industrial State. URL: https://www.academia.edu/35160819/John_K_Galbraith_The_New_Industrial_State_2007_ed_book_review (дата звернення: 15.05.2023 р.).

40. Global Innovation Index. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/about-gii#reports> (дата звернення: 15.05.2023 р.).

41. OECD. New Patterns of Industrial Globalization. Cross-border Mergers and Acquisitions and Strategic Alliances. OECD-Organization for Economic Cooperation and Development. Science, Technology and Industry Outlook 2010-2019. URL: http://www.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/new-patterns-of-industrial-globalisation_978926324192911-en (дата звернення: 15.05.2023 р.).

42. OECD. Science, Technology and Innovation Outlook 2019. OECD-Organization for Economic Cooperation and Development. URL: <http://www.oecd.org/sti/oecd-science-technology-and-innovation-outlook-2518616337.htm> (дата звернення: 15.05.2023 р.).

43. Petrovic-Randelovic M., Stevanovic T., Ivanovic-Bukic M. Impact of

Corporate Social Responsibility on the Competitiveness of Multinational Corporations. *Procedia Economics and Finance*, 2019. vol. 25, pp. 332–341.

44. Piscitello L., Rabbiosi L. The impact of foreign R&D activities on the MNC's performance at home: evidence from the case of Swiss manufacturing firms. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/THE-IMPACT-OF-MNCs%27-FOREIGN-ACTIVITIES-ON-THE-OF-Piscitello-Rabbiosi/dfb87babab04666cbc7f491f782016aa87aa47fe> (дата звернення: 15.05.2023 р.).

45. Putthiwanit C. Exploring the impact of organizational culture on employees in multinational enterprise: A qualitative approach. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2019. vol. 207, pp. 483–491.

46. Rzepka A. Inter-organizational relations as a one of sources of competitive advantage of contemporary enterprises in the era of globalization. *Procedia Engineering*. 2017. vol. 174, pp. 161–170.

47. Santo B. Az innováció mint a gazdasági fejlődés eszköze. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-009-0199-5_9. (дата звернення: 15.05.2023 р.).

48. The 2022 EU Industrial R&D Investment Scoreboard. URL: https://iri.jrc.ec.europa.eu/sites/default/files/contenttype/scoreboard/2022-12/EU%20RD%20Scoreboard%202022%20FINAL%20online_0.pdf (дата звернення: 15.05.2023 р.).

49. Voronenko V., Kovalov B., Horobchenko D., Hrycenko P. The effects of the management of natural energy resources in the European Union. *Journal of Environmental Management and Tourism*. Craiova: ASERS Publishing, 2017. Vol. 8, Issue Number 7 (23), P. 1410–1419.

50. What is competitiveness? URL: <http://www.businessdictionary.com/definition/competitiveness.html> (дата звернення: 15.05.2023 р.).

51. WIPI 2021: В 2020 році патентна активність відновлювалась, 2/3 заявок подано в Азії. URL: <https://ukrpatent.org/uk/news/main/WIPI-2021-16112021> (дата звернення: 15.05.2023 р.).

52. Witt Stephan A. The paradox of fast growth tigers. URL: https://www.academia.edu/12878610/The_paradox_of_fast_growth_tigers (дата звернення: 15.05.2023 р.).